

Ақша-кредит саясаты туралы БАЯНДАМА

2021 ҚЫРКҮЙЕК

ҚАЗАҚСТАН ҰЛТТЫҚ БАНКІ

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ	4
I. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ АХУАЛДЫҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	8
1.1. Болжамның алғышарттары	8
1.2. Базалық сценарий бойынша экономикалық даму серпіні	11
1.3. Балама болжам сценарийлері	14
1.4. Орта мерзімді перспективадағы тәуекелдер	15
II. АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ	18
2.1. Базалық мөлшерлеме бойынша шешімдер	18
2.2. Ақша ұсынысы	18
2.3. Ақша нарығы	19
2.4. Валюта нарығы	20
2.5. Қор нарығы	22
2.5. Депозит нарығы	24
2.4. Кредит нарығы	28
III. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЛАР	31
3.1. Сыртқы сектор	31
3.2. Ішкі экономиканың дамуы	32
3.3. Еңбек нарығы	38
3.4. Инфляция	40
3.5. Фискалдық саясат	44
НЕГІЗГІ ТЕРМИНДЕР МЕН ҰҒЫМДАР	46
НЕГІЗГІ ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ	48
БОКСТАР	
1-бокс. Шетелдік инвесторлардың ҚР МБҚ нарығындағы салымдары	23
2-бокс. Тұтынушылық сұранысты талдау және бағалау шеңберінде халықтың жинақ мінез-құлқын бағалау	27
3-бокс. 2021 жылғы тамыз-қыркүйек болжамдық раундтағы ағымдағы макроэкономикалық жағдайларды бағалау шеңберінде төлем баланстары серпініндегі ағымдағы үрдістер	36

Ақша-кредит саясаты туралы баяндама Ұлттық Банктің тоқсандық басылымы болып табылады, онда инфляцияға әсер ететін негізгі макроэкономикалық факторлардың талдауы, сондай-ақ макроэкономикалық өлшемдердің қысқа мерзімді және орта мерзімді перспективадағы болжамы қамтылады.

Құжат Ұлттық Банктің ресми интернет-ресурсында қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде электрондық нұсқада жарияланады.

Макроэкономикалық көрсеткіштердің болжамы және талдауы 2021 жылғы 1 қыркүйектегі жағдай бойынша статистикалық ақпарат негізінде дайындалды.

Қазіргі уақытта COVID-19 қайта өршуі әлемдегі іскерлік белсенділікті бәсеңдетіп, жаһандық жеткізілім мәселелерін күшейтті. Осылайша, дамыған және дамушы елдердегі Global Manufacturing PMI көрсеткішінің, бөлшек сауда айналымының және тұтынушылық белсенділіктің өсуінің баяулауы байқалады. Осыған қарамастан, ХВҚ болжамы бойынша әлемдік экономика 2021 жылы 6,0%-ға өсіп, кейіннен 2022 жылы 4,9%-ға дейін баяулайды. Әлемдік экономиканың өсуіне негізгі үлесті дамыған елдер қамтамасыз етеді, ал дамушы елдер баяу вакцинация мен жеткізілім кідірістеріне байланысты қысымға ұшырайды. Қазақстанның сауда серіктес елдері экономикаларының өсуі бойынша халықаралық ұйымдардың болжамдары ЕО және Ресей бойынша жақсарды, ал Қытай бойынша аздап төмендеді. Мәселен, нақты динамиканың алдыңғы бағалаудан озық өсуі аясында ЕО мен Ресейдің 2021 жылға арналған ІЖӨ өсімі бойынша болжамдар тиісінше 4,6% және 4,3%-ға дейін көтерілді. Бұл ретте, 2021 жылы Қытай экономикасының өсімі бойынша болжамдар 8,1%-ға дейін төмендеді.

Қазіргі уақытта әлемде жоғары инфляциялық жағдай сақталып отыр, оның негізгі себептері тұтынушылық сұраныстың белсенді қалпына келуі, энергия ресурстарының, шикізат пен азық-түліктің жаһандық қымбаттауы, 2020 жылы инфляцияның төмен базасының әсері болып табылады.

АҚШ-та 2021 жылғы шілдеде тұтыну шығыстарының дефляторы, жылдық мәнінде 4,2% дейін жеделдеп 1991 жылғы ақпаннан бері алғаш рет рекордтық мәнді көрсетті. Монетарлық саясат бойынша шешім қабылдау кезінде көбінесе ескерілетін Қытайдағы өндірушілер бағасының индексі теріс динамикадан кейін өткен жылы 9,0%-ға дейін өсіп, 2008 жылдан бері ең жоғарғы мәнге жетті. Биылғы жылғы тамызда Еуропада тұтыну бағасының өсуі 3,0% дейін жеделдеп, 10 жылдық рекордты жаңартты, бұл ретте 2020 жылғы желтоқсанда осындай мән 0,2% құраған. Ресейде инфляция 2021 жылғы шілдеде 6,5% (2020 жылғы желтоқсанда - 4,9%) құрап, жоғары деңгейде қалып отыр. Ресейде инфляцияның жоғарылауы сұраныс ауқымының кеңеюімен, шикізатқа (ең алдымен бидай, болат және мұнай) әлемдік бағаның өсуімен және инфляциялық күтулермен салыстырғанда ұсыныстың неғұрлым баяу өсуімен қатар жүреді.

Құрғақ жүкті (астық, кен, көмір және т.б.) тасымалдау құнын сипаттайтын Baltic Dry Index 2010 жылдан бастап ең жоғарғы деңгейлерін жаңартты және 2020 жылмен салыстырғанда айтарлықтай өсті, бұл қысқа мерзімді перспективада сыртқы инфляциялық қысымның айтарлықтай сақталуы мүмкін екенін көрсетеді. Әлемде көлік контейнерлерінің бағасы өсті, олардың тапшылығы жағдайында жартылай өткізгіштер бағасының жоғары өсуі сақталып отыр. Осылайша, COVID-19 келеңсіз салдары аясында жеткізілімдер тізбегіндегі дағдарыс ұзаққа созылмақ.

Биылғы жылғы маусым-шілдеде төмендегеннен кейін тамызда ФАО азық-түлік бағалары индексінің өсуі өткен аймен салыстырғанда 3,1%-ға өсуді жаңартты, бұл қант, ет, өсімдік майлары және дәнді дақылдар бағасының өсуіне байланысты болды. Жылдық көрсеткіште индекс 32,9%-ға өсті. Биылғы жылғы наурыз-тамыз аралығында индекстің жылдық өсімі 25%-дан асып, 2011 жылдан бастап ең жоғары мәнді көрсетті.

Әлемдегі инфляциялық үдерістердің күшеюі аясында елдер ақша-кредит саясатын қатаңдату цикліне көшеді және негізгі мөлшерлемелерді көтеру туралы шешім қабылдайды.

2021 жылғы тамыздан бастап Brent маркалы мұнай бағасы бір баррель үшін 66-72 АҚШ доллары аралығында өзгеріп отырды. 2022 жылдан бастап АҚШ пен ОПЕК+ елдерінде мұнай өндірудің ұлғаюына байланысты мұнай ұсынысы мұнай бағамдарына қысым көрсете отырып, сұраныстың өсуінен асып түседі деп күтілуде. Әлемдегі ағымдағы эпидемиологиялық ахуалды

және халықаралық ұйымдардың болжамдарын назарға ала отырып, Ұлттық Банк мұнай бағасы бойынша алғышарттарды өзгертпеді және базалық сценарий шеңберінде болжамды кезеңнің соңына дейін мұнай бағасын барреліне 60 АҚШ долларын қарастырады.

Қазақстандағы экономикалық белсенділік экономиканың көптеген салаларындағы қалпына келу аясында үдемелі өсу қарқынын көрсетеді. 2021 жылдың жеті айында ІЖӨ жылдық көрсеткіште 2,7%-ға өсті. ІЖӨ өсуіне өңдеуші өнеркәсіп, сауда, құрылыс, ақпарат және байланыс, ауыл шаруашылығы салалары мен мемлекеттік сектор басым үлесін қосады.

Тұтынушылық белсенділіктің қарқынды қалпына келуі жалғасуда. Мәселен, 2021 жылғы бірінші тоқсанда үй шаруашылықтарының тұтыну шығындары 3,7%-ға өсті. Тұтынушылық сұранысты қалпына келтіру серпіні 2021 жылғы қаңтар-шілдеде бөлшек тауар айналымының 7,2%-ға жоғары өсуімен қатар жүрді. Биылғы жылғы шілдеде тұтынушылық кредиттеудің - 24,0% жедел өсуі сақталып отыр. Инфляциялық үдерістердің жеделдеуіне қарамастан, жыл басынан бері халықтың нақты кірістерінің оң динамикасы сақталып отыр. Бұған тау-кен өндіру өнеркәсібі мен тұру және тамақтану қызметтерін қоспағанда, экономиканың барлық салаларында жалдамалы қызметкерлердің нақты жалақысының жоғары өсу қарқыны ықпал етеді.

2021 жылғы тамызда жылдық инфляция **8,7%** дейін жеделдеп, соңғы 4,5 жылда рекордтық көрсеткішке жетті. Инфляциялық үдерістердің жеделдеуі Қазақстанның сауда әріптес елдеріндегі инфляцияның үдеуіне, әлемдік азық-түлік нарықтарындағы бағалардың айтарлықтай өсуіне, тұтынушылық сұраныстың қалпына келуіне және жекелеген азық-түлік нарықтарындағы сұраныс пен ұсыныс теңгерімсіздігінің сақталуына байланысты сыртқы инфляциялық ахуалмен қатар жүреді.

Баға өсуінің жеделдеуі инфляцияның барлық құрауыштары бойынша байқалады. Азық-түлік құрауышы жалпы инфляцияға негізгі үлесін қосуды жалғастыруда, оның жылдық өсімі 2021 жылғы тамызда **11,4%** жетті. Азық-түлік инфляциясының жеделдеуі жазғы айларда ұзақ сақталатын көкөніс бағасының рекордтық өсуіне байланысты болды. Жем-шөп дақылдарының қымбаттауымен қатар жүретін өндірушілер бағасының өсуі жағдайында ет және ет өнімдері бағасының өсуі байқалады. Күнбағыс майы бағасының өсуі үдеуін жалғастырды, бұл 2020-2021 жылдардағы нашар өнім жағдайында әлемдік нарықтағы ұсыныстың қысқаруынан туындаған жалпы әлемдік үрдіс болып табылады.

Азық-түлікке жатпайтын инфляция экономикалық белсенділікті қалпына келуі және тұтынушылық сұраныс ауқымының кеңеюі, импорттық жеткізілімдер бағасының өсуі, өндірістік шығындардың өсуі аясында **7,3%** дейін жеделдеді. Бағаның ең жоғары өсуі ЖЖМ, киім және аяқ киім бағасында тіркелді.

Ақылы қызмет көрсету бағасының өсуі **6,6%** құрады. Сервистік инфляция құрылымында электр энергиясы бағасының өсуі аясында реттеліп көрсетілетін коммуналдық қызметтерге тарифтер көтерілді. Сонымен қатар әуе көлігі қызметтерінің және басқа да реттелмейтін қызметтердің қымбаттауы байқалады, бұл сұраныстың қалпына келуіне және 2020 жылдың төмен базасының әсеріне байланысты.

Инфляция болжамы 2021 жылдың соңына дейін көтерілу жағына қарай қайта қаралды. Сонымен қатар, инфляция бойынша болжамды жаңарту кезінде инфляцияның монетарлық емес факторларын тұрақтандыру үшін ҚР Президентінің тапсырмасы бойынша Үкімет мақұлдаған Инфляцияға қарсы ден қою шаралары кешені назарға алынды. Жедел шаралар қабылдау Үкіметтің бағалауы бойынша биылғы жылдың соңына қарай азық-түлік инфляциясын 8%-ға дейін төмендетуге мүмкіндік береді. Жылдың соңғы айларындағы инфляцияның тарихи серпінін, сондай-ақ Шаралар кешенін іске асыру тиімділігінің дәрежесін

ескере отырып, 2021 жылы жылдық инфляция 7,5-8,5% шегінде қалыптасады. Осы Шаралар кешенін тиімді іске асыру кезінде 2021 жылы жылдық инфляция болжамды дәліздің төменгі шекарасына жақын қалыптасады. Сонымен қатар, инфляциялық үдерістердің екпінділігін, қалпына келетін тұтынушылық сұранысты және ЖЖМ мен электр энергиясы бағасының көтерілуінен жанама әсерді ескере отырып, инфляцияның жыл соңына қарай ағымдағы серпінін сақтап қалу ықтималдығы жоғары. Биылғы жылы астық жинаудан үміті де инфляцияның маңызды факторы болып табылады.

2022 жылы инфляция 2021 жылы қалыптасқан жоғары база есептен шығуына қарай нысаналы дәліздің жоғарғы шекарасына қарай баяулай бастайды. Инфляцияның баяулауы сыртқы инфляция аясының жеңілдеуі және биылғы жылы әлемдік азық-түлік бағаларының айтарлықтай өсуінен кейін күтілетін төмендеуі аясында туындайтын болады. Бұл ретте 2022 жылы дезинфляция процестері үшін негізгі тәуекелдердің ішінде Қазақстандағы астықтың нашар түсімінің айтарлықтай инфляциялық әсерін, жаһандық жеткізу тізбектеріндегі жағдайдың нашарлауын және 2022-2023 жылдары экономиканы неғұрлым күшті фискалдық ынталандыруды атап көрсетуге болады.

Шығарылымның алшақтығы траекториясы алдыңғы болжамды раундпен салыстырғанда жоғарылау жағына қарай қайта қаралды. Бұл ретте биылғы жылдың үшінші тоқсанынан бастап шығарылымның алшақтығы оң аймаққа өтеді және сұраныс жағынан проинфляциялық қысым болғанын куәландыра отырып, онда болжамды кезеңнің соңына дейін болады.

Алдыңғы нақты серпін болжамының артуына байланысты ІЖӨ өсімі бойынша болжам 2021 жылдың соңына дейін шамалы төмендеу жағына қарай қайта қаралды. 2021 жылы Қазақстанның ІЖӨ өсімі **3,5-3,8%** деңгейінде болады деп күтілуде. Халықтың нақты кірісінің өсуімен қолдау көрсетілетін белсенді түрде қайта қалпына келе жатқан тұтынушылық сұраныс негізгі жетекші болады. Инвестициялық сұраныстың аздап өсуі күтілуде, оған өнеркәсіптегі инвестициялық жобаларды іске асыру және экономикалық белсенділікті ынталандырудың мемлекеттік бағдарламаларын іске асыруды жалғастыру ықпал етеді. ІЖӨ-нің өсуі сыртқы сұраныстың кеңеюі және энергия ресурстарын өндіру көлемінің аздап өсуі салдарынан да нақты экспортпен қолдау табатын болады. Өз кезегінде, ішкі тұтынушылық және инвестициялық белсенділікті қалпына келтіру нәтижесінде импорттың ұлғаюы ІЖӨ өсуіне тежеуші әсерін тигізетін болады. 2022 жылы экономиканың өсуі алдыңғы бағалаудан сәл жоғары **4,1-4,4%** деңгейінде бағаланады. Экономиканың өсуінің жеделдеуі ОПЕК+ шектеулерінің жеңілдеуі салдарынан пандемияның экономикалық белсенділікке неғұрлым әлсіз әсерімен және мұнай мен газ конденсатын өндіру көлемінің ұлғаюымен қатар жүретін болады.

Алдыңғы болжамдық раундпен салыстырғанда тәуекел-бейіні біршама нашарлады, бұл базалық сценарий бойынша болжаммен салыстырғанда инфляцияның жоғарылау траекториясының елеулі тәуекелдерінің бар екенін көрсетеді. COVID-19 пандемияға байланысты жағдайдың нашарлауы шикізат бағасының төмендеуін мен түпкілікті және аралық өнімдерді жеткізудегі іркілістерге әкеп соғуы мүмкін. Жоғары сұраныстың, шектелген ұсыныстың және өндірістің өзіндік құнының өсуінің ішкі тәуекелдері жоғары болып қала береді.

Сыртқы және ішкі экономикадағы ахуалды егжей-тегжейлі талдау, инфляцияның болжамды серпінінің нақты мәндерге сәйкестігі, сондай-ақ орта мерзімді перспективаға арналған негізгі макроэкономикалық көрсеткіштердің жаңартылған болжамдары негізінде **2021 жылғы 13 қыркүйекте** Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ақша-кредит саясаты жөніндегі комитеті базалық мөлшерлемені +/- 1,0 п.т. пайыздық дәлізімен жылдық **9,5% деңгейіне** дейін көтеру туралы шешім қабылдады.

I. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ АХУАЛДЫҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

I. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ АХУАЛДЫҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

1.1. Болжамның алғышарттары

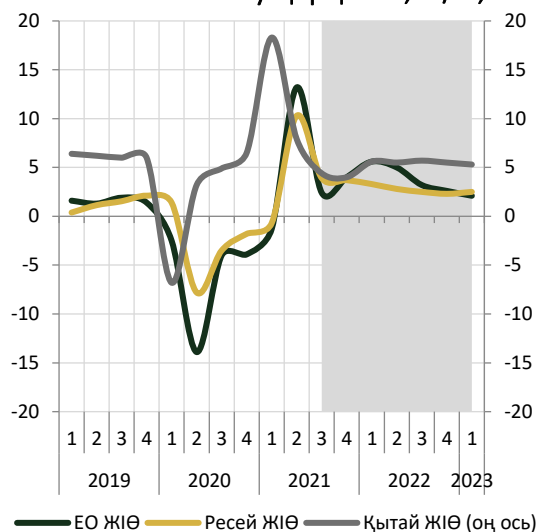
Жаһандық экономиканың қалпына келуі жалғасуда, алайда тәуекелдер теңгерімі COVID-19 штаммдарының жаңа түрлерінің пайда болуына, инфляциялық қысымның жоғарылауына, сондай-ақ дамыған елдерде бюджеттік ынталандырудың неғұрлым жылдам азаюына байланысты әлсіз өсу жағына қарай ығысты.

Болжамды кезең ішінде жаһандық экономиканың дамуы тұтастай алғанда оң бағаланады. Алайда, біркелкі емес вакцинация, ынталандыру шараларындағы алшақтықтар және инфляциялық тәуекелдердің жоғарылауы аясында дамыған елдер үшін даму перспективалары дамушы елдерге қарағанда неғұрлым орнықты болып көрінеді. ХВҚ бағалауы бойынша, 2021 жылы дамыған елдердің экономикалары 5,6% өсімді көрсетеді (ХВҚ қаңтарда 4,3% өсімді болжаған), ал дамушы елдер 6,3% өседі (бағалау өзгерген жоқ). 2022 жылы дамыған елдер тарапынан да сенімді қалпына келтіру күтілуде. Осылайша, әлемдік экономика 2021 жылы 6,0%-ға өседі, ал 2022 жылы өсім 4,9%-ға дейін сәл баяулайды.

COVID-19 пандемиясының дамуы әлемдік экономиканы қалпына келтіру перспективаларына барынша қауіп төндіруді жалғастырады. Тәуекелдер Қытайдағы әлсіз экономикалық белсенділіктің ұзақ мерзімге сақталуынан да көрінеді. Басқа басты тәуекелдер инфляциялық қысымның неғұрлым ұзақтығымен бірге жаһандық қаржылық жағдайларды қатаңдату ықтималын қамтиды.

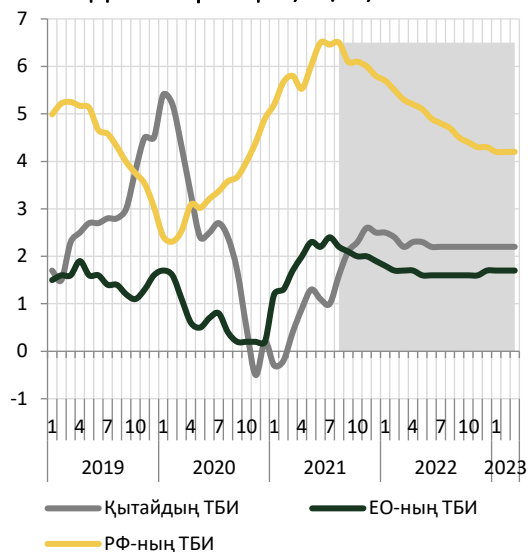
ЕО елдерінде 2021 жылдың екінші тоқсанындағы күтілгеннен жоғары экономикалық өсу жылдың қалған бөлігі мен келесі жылға болжамдық бағалаудың айтарлықтай жақсаруына әкелді (1-график). Үй шаруашылықтарында едәуір жинақтардың болуын ескере отырып, қанағаттандырылмаған сұраныс, әсіресе пандемияға байланысты енгізген шектеулерден неғұрлым көп дәрежеде зардап шеккен салалардың дамуына елеулі серпін береді деп күтілуде. Импорт айтарлықтай қысым көрсетпейді, өйткені оның әлеуеті бірқатар сыртқы факторлармен шектелуі мүмкін (жеткізу тізбектерінің ұзақтығы, сапарларға шектеулер). Экономикалық белсенділікке экспортталатын өнімге сыртқы сұраныстың өсуі

1 - график. Нақты мәнде Қытай, ЕО, Ресей ІЖӨ өсу қарқыны, ж/ж, %

Дереккөзі: Eurostat, National Bureau of Statistics of China, Росстат, Consensus Ecs.

2 - график. Қытайдағы, ЕО-дағы, Ресейдегі инфляция, ж/ж, %

Дереккөзі: Eurostat, National Bureau of Statistics of China, Росстат, РФ ОБ, Consensus Ecs., European Commission

қосымша қолдау көрсетеді. Осы дамудың оң серпінін ескере отырып, Consensus Ecs. 2021 жылға ЕО болжамдарын 4,0%-дан (ж/ж) 4,6%-ға (ж/ж) дейін (алдыңғы баға 2021 жылғы 10 мамырдан) (1-график), 2022 жылға - 4,2%-дан (ж/ж) 4,3%-ға дейін (ж/ж) жақсартты. 2021 жылдың екінші тоқсанында Қытай экономикасы өткен жылдың төмен базасының әсерінің таусылуы аясында бірқалыпты экономикалық өсімді көрсетті. 2021 жылдың екінші жартысында өсімнің одан әрі баяулауы күтілуде, оған коронавирустың қайтадан өршуі, сондай-ақ Қытайдың бірқатар провинцияларда орын алған су тасқыны әсер етеді. Пандемиялық шектеулердің біртіндеп алып тасталуына байланысты көптеген елдерде ішкі өндірістің қалпына келуі аясында әлсіз серпінмен сипатталуын жалғастыратын экспорт неғұрлым баяу экономикалық өсудің қосымша индикаторы болады. Дегенмен, 2022 жылдан бастап вирус пен су тасқынының әсері азаяды деп күтілуде. Қытайдағы экономикалық өсім біртіндеп жеделдейді. Инфрақұрылымдық жобаларға инвестицияларды ұлғайту арқылы мемлекеттік қолдау көлемінің өсуі күтілуде. Consensus Ecs. ағымдағы тежеуші факторларды ескере отырып, 2021 жылға арналған болжамды 8,7%-дан (ж/ж) 8,6%-ға дейін (ж/ж) аздап төмендетті (алдыңғы 2021 жылғы 10 мамырдағы баға) (1-график). 2022 жыл бойынша бағалау 5,6% (ж/ж) деңгейінде өзгеріссіз қалды.

Ресей экономикасы бойынша 2021 жылға Consensus Ecs. болжамы 3,6%-дан (ж/ж) 4,3%-ға (ж/ж) дейін көтерілді (1-график), оған 2021 жылғы бірінші жартыжылдықта күшті ішкі сұраныс, өнеркәсіптегі өндіріс көлемінің ұлғаюы, сондай-ақ жоғары инвестициялық белсенділік аясында экономиканың барынша тез қалпына келуі ықпал етті. 2021 жылғы үшінші тоқсаннан бастап болжамды кезеңнің соңына дейін аталған факторлардың оң әсері әлсірейді деп күтілуде. Сол себептен, сондай-ақ мұнайдың әлемдік бағасының біршама төмендеуін күтуге байланысты Ресей экономикасының өсу қарқыны болжамды кезең ішінде тұрақтанады. Осыған байланысты 2022 жылға арналған болжамдар біршама төмен болды – 2,7% (ж/ж) (алдыңғы баға 2,9%, ж/ж).

ХВҚ бағалауы бойынша дамыған елдердегі ағымдағы жоғары инфляция уақытша сипатқа ие және 2022 жылға қарай инфляция пандемияға дейінгі деңгейге қайта оралады. Дамушы елдер бойынша болжам неғұрлым теріс болып шықты. Азық-түлік өнімдері

бағасының өсуінен және ұлттық валюталардың құнсыздануынан күтілетін қысымның сақталуы нәтижесінде ХВҚ дамушы елдерде инфляция жоғары болып қалады деп күтеді.

Consensus Ecs. ЕО елдеріндегі 2021-2022 жылдарға арналған инфляция болжамы біршама жоғарылатып жасалған. Экономикалық белсенділіктің одан әрі жақсаруы, энергия тасығыштарға бағаның біршама жоғары болуы, сондай-ақ неғұрлым шектеулі ұсыныспен бірге жоғары тұтынушылық сұраныс баға қысымының күшеюіне әкеледі деп күтілуде. Дегенмен, осы факторлардың әсері қысқа мерзімді әсерге ие болады, осыған байланысты инфляцияның белгіленген таргеттен шығуы күтілмейді (2-график).

Қытай бойынша инфляция болжамдары іс жүзінде өзгерген жоқ. Бұрынғыдай 2021 жылдың соңына қарай өткен жылдың төмен базасы аясында инфляция жеделдейді деп күтілуде (2-график). Алайда бағаның болжамды өсуі ет пен отын бағасының бірқалыпты өсуімен шектелетін болады.

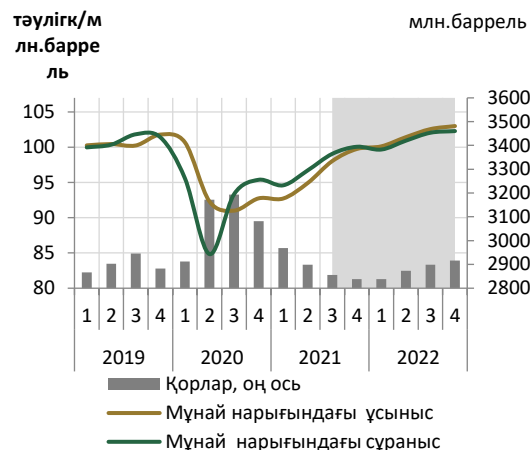
Ресей бойынша 2021 жылдың соңына қарай ағымдағы уақытша факторлардың әсерінің сарқылуы аясында, сондай-ақ РФ ОБ жүргізіп отырған саясатына байланысты инфляция да баяулайды деп күтілуде. Болжамды кезеңнің соңына қарай инфляция 4,0-4,5% диапазонына қайта оралады деп күтілуде.

ХВҚ дамушы елдер үшін қосымша тәуекелдерді сондай-ақ, әсіресе АҚШ-та әлемдік ОБ-тердің ақша-кредит саясатын тез арада қалыпқа келтіру аясында сыртқы қаржы жағдайларының қатаңдату ықтималынан көреді.

Әлемдік мұнай нарығының даму перспективалары тұтастай алғанда айтарлықтай өзгерістерге ұшырамады. 2022 жылдан бастап АҚШ пен ОПЕК+ елдерінде күтілетін мұнай өндірудің өсуіне байланысты мұнай ұсынысы сұраныстың өсуінен аса бастайды. Нәтижесінде, нарықта мұнай профициті біртіндеп қалыптаса бастайды, бұл мұнай бағасының баға белгілеуіне қысым көрсететін болады (3-график).

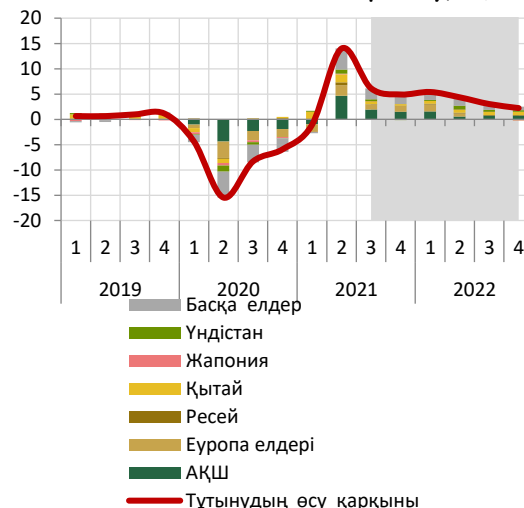
Халықаралық ұйымдардың 2021-2022 жылдарға арналған мұнайға әлемдік сұраныс бойынша болжамдары тұтастай алғанда өзгеріссіз қалып отыр.

3 - график. Әлемдік мұнай нарығының серпіні

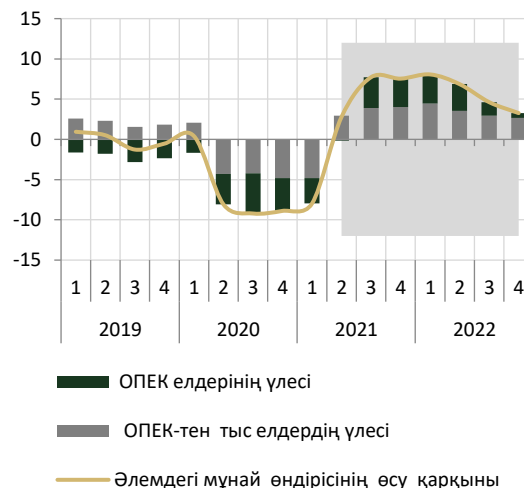
Дереккөзі: EIA

4 - график. Мұнайды әлемдік тұтыну, ж/ж

Дереккөзі: EIA

5 - график. Мұнайдың әлемдік өндірісі, ж/ж, %

Дереккөзі: EIA

Болжамды қалпына келтіру мұнайды пайдаланбайтын салаларда күтілетіндіктен, бірқатар елдердің экономикалық өсімі бойынша болжамдардың жоғарылауы мұнайды тұтынуға жоғары әсер етпейді деп күтілуде. Сонымен қатар коронавирустың қайтадан өршуі және онымен байланысты шектеу шаралары, әсіресе Азия елдері үшін ұтқырлықты және тиісінше мұнай тұтынуды азайтуы мүмкін. Халықаралық ұйымдардың бағалауы бойынша, 2021 жылы мұнайды тұтыну тәулігіне орта есеппен 96-98 млн баррельді құрайды деп күтілуде, бұл 2020 жылға қарағанда тәулігіне 5,3-6,0 млн баррельге артық (4-график). 2022 жылы мұнайды тұтыну 2021 жылға қарағанда тәулігіне 3,0-3,6 млн баррельге өседі және орташа алғанда тәулігіне 100-101 млн баррельге дейін ұлғаяды.

Өз кезегінде, 2021 жылғы үшінші тоқсаннан бастап әлемдік мұнай өндіру жылдам қарқынмен өсе бастайды (5-график). Бұған ОПЕК+ елдерінің мұнай өндіруді біртіндеп арттыру жөніндегі жаңартылған келісім шеңберінде мұнай өндірісінің ұлғаюы, сондай-ақ АҚШ-та мұнай өндірудің бұрын болжанғаннан да жылдам өсуі ықпал ететін болады.

Коронавирустың дельта штаммының таралуы тәуекелдер теңгерімін нашарлау жағына айтарлықтай өзгертпеді. Алайда, коронавирус факторы әлемдік мұнай нарығының одан әрі дамуының негізгі тәуекелі ретінде қарастырылады. Басқа негізгі тәуекелдер ОПЕК+ елдерінің мұнай өндіру шектеулерін тез жоюға, сондай-ақ АҚШ-та және ОПЕК-тен тыс басқа елдерде мұнай өндірісінің барынша жоғары көлемін байланысты.

Әлемдегі ағымдағы эпидемиологиялық ахуалды және халықаралық ұйымдардың болжамдарын назарға ала отырып, 2021 жылғы үшінші тоқсаннан бастап 2023 жылғы бірінші тоқсанға дейінгі кезеңге арналған макроэкономикалық болжамдарды әзірлеу кезінде Ұлттық Банк **экономика дамуының 3 сценарийінің нұсқасын** қарайды: **базалық, пессимистік және и оптимистік.**

Базалық сценарий кезінде Brent маркалы мұнайдың бағасы болжамдық кезең ішінде бір барреліне **60 АҚШ долларын** құрайды деп болжанады.

Оптимистік сценарийде Brent маркалы мұнайдың бағасы болжамдық кезең ішінде бір барреліне **70 АҚШ долларын** құрайды деп болжанады.

Пессимистік сценарийде Brent маркалы мұнайдың бағасы болжамдық кезең ішінде бір барреліне **50 АҚШ долларын** құрайды деп болжанады.

1.2. Базалық сценарий бойынша экономикалық даму серпіні

ҚРҰБ 2021 жылдың соңына дейін ІЖӨ-нің қысқа мерзімді өсу серпіні бойынша күтулері болмашы төмендеу жағына қарай қайта қаралды. Бұл ретте болжамның алғышарттары елеулі өзгерістерге ұшыраған жоқ, ал қайта қарау ағымдағы Қазақстан экономикасының дамуы болжамға қарағанда төмен өсу қарқынымен байланысты болды. Осыған байланысты, жыл соңына дейін Brent маркалы мұнайдың бағасы бір баррель үшін 60 АҚШ доллары кезіндегі базалық сценарийге сәйкес **2021 жылы Қазақстанда экономикалық белсенділіктің өсуі 3,5-3,8% болады.**

Үй шаруашылықтарының сұранысы осы жылы ІЖӨ өсуінің негізгі драйверлерінің бірі болады және пандемиядан кейінгі сұраныстың қайта қалпына келу нәтижесінде одан әрі өсуі күтілуде. Үй шаруашылықтары тарапынан тұтынудың ұлғаюы халықтың нақты кірісі қалыпты өсуімен қолдау табады. Кірістердің ұлғаюы бюджет секторындағы еңбекақы төлеуге арналған бюджет шығыстарының өсуіне, сондай-ақ кәсіпорындардың іскерлік белсенділігі мен кірістерінің жандануы аясында нақты секторда жалақы өсуінің қалпына келуіне қарай экономикадағы нақты жалақының жоғары өсуіне байланысты. Үй шаруашылықтарының тұтынуы өсуіне тұтынушылық кредиттеу қосымша үлес қосады.

Мемлекет тұтынушының өсу қарқыны мемлекеттік басқару органдарының еңбекақы төлеу шығындары өсуіне және тауарлар мен қызметтерге ағымдағы шығындардың белгілі бір өсуіне байланысты қалыпты болады.

Жалпы жинақтаудың шамалы өсуі күтілуде, бұған өңдеуші өнеркәсіпте инвестициялық жобаларды іске асыру және мемлекет тарапынан «Қарапайым заттар экономикасы», «Жұмыспен қамтудың жол картасы», ИИДМБ және т. б. бағдарламаларын қаржыландыруды сақтау ықпал ететін болады. Қашағанда ГӨЗ жоспарланған құрылысына байланысты тау-кен өндіру өнеркәсібінде инвестициялардың біртіндеп қалпына келуі инвестициялық белсенділіктің өсуіне қосымша үлес қосады.

Тұтынушылық сұраныстан басқа нақты экспорт 2021 жылдың екінші жартысында ІЖӨ өсімінің драйвері болады. Экспорттың 2021 жылғы екінші тоқсанында өсу аймағына шығуы болжанып отыр, бұл нақты экспорт шамамен 40%-ға төмендеген өткен жылғы ұқсас кезеңіндегі төмен статистикалық базаның әсерімен негізделетін болады. 2021 жылғы үшінші тоқсанның бастап экспорттың ұлғаюы ОПЕК+ келісімшарты бойынша мұнайдың тәулік өндірісі шектеулерін жеңілдету нәтижесінде күтіліп отырған Қазақстандағы мұнай мен газ конденсатын өндірудің өсу қарқынының қалпына келуіне байланысты болады. Өнеркәсіптік сектордың белсенді өсуі кезінде ЕО экономикасының қалпына келуіне байланысты сыртқы сұраныстың кеңеюі экспорт өсуінің қосымша факторы болады.

Халықтың ішкі тұтыну белсенділігі қалпына келуіне және экономиканың негізгі секторларында инвестициялардың қалыпты өсуіне қарай импорттың өсуі ІЖӨ-нің өсуін тежейтін болады.

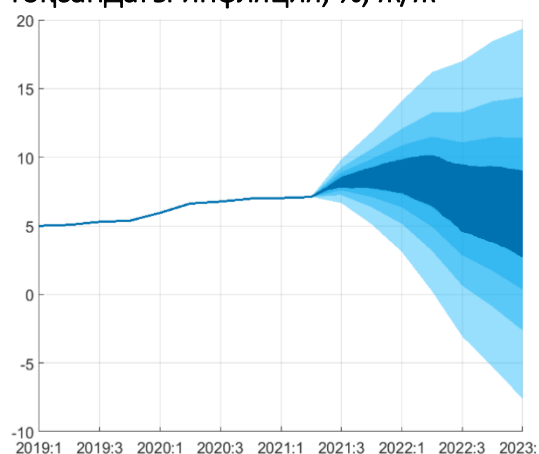
Орта мерзімді перспективаға арналған ІЖӨ өсуі бойынша болжамдар 2022 жылы экономиканы фискалдық ынталандырудың жалғасуына байланысты шамалы ұлғаю жағына қарай қайта қаралды.

2022 жылы ІЖӨ өсу қарқыны 4,1%-4,4%-ға дейін жеделдеуі күтіледі. Экономикалық белсенділіктің оң серпініне COVID-19 таралуына байланысты жағдайдың жақсаруы да, экономикалық агенттердің бизнесті жүргізудің жаңа жағдайларына біртіндеп бейімделуіне қарай тұрақсыз эпидемиологиялық жағдайдың іскерлік белсенділікке әлсіз әсері де ықпал ететін болады. Бұдан басқа, ОПЕК+ шектеулерін біртіндеп жеңілдету жөніндегі уағдаластықтар және мұнай өндіруші елдер келісімінің болжамды аяқталуы 2021 жылмен салыстырғанда мұнай және газ конденсатын өндіру көлемі ұлғаюына әкеледі. Бұл экспорт пен инвестициялардың өсу қарқыны жеделдеуіне әсер етеді. 2022 жылы халықтың нақты кірісі, жалақының және тұтынушылық кредиттеудің болжамды өсуі аясында тұтынушылық сұраныстың оң серпіні сақталады. Сонымен бірге, 2022 жылы алдыңғы бағалаулармен салыстырғанда мемлекеттік тұтынудың неғұрлым жоғары өсу қарқыны болжанады. Бұл 2022 жылғы республикалық бюджеттің шығыстарын 2 трлн теңгеге арттыру жағына қарай қайта қарау аясында экономикалық белсенділікті неғұрлым күшті фискалдық ынталандыру тәуекелі іске асырылуына байланысты.

Алдыңғы болжамды раундпен салыстырғанда шығарылымның алшақтығы траекториясы арттыру жағына қарай қайта қаралды. Осы жылғы үшінші тоқсанның бастап шығарылымның алшақтығы болжамды кезеңнің соңына дейін сақталып, оң аймаққа енеді.

Инфляцияның қысқа мерзімді болжамдары өсу жағына қарай қайта қаралды (6-график). Сонымен қатар, инфляция бойынша болжамды жаңарту кезінде инфляцияның монетарлық емес факторларын тұрақтандыру үшін ҚР Президентінің тапсырмасы бойынша Үкімет қолдаған инфляцияға қарсы ден қою шараларының кешені назарға алынды. Шұғыл шараларды қабылдау, Үкіметтің бағалауы бойынша, биылғы жылдың соңына дейін азық-түлік инфляциясын 8%-ға дейін төмендетуге мүмкіндік береді. Жылдың соңғы айларында

6 - график. Орташа есеппен тоқсандағы инфляция, %, ж/ж

Дереккөзі: ҚРҰБ болжамдары

инфляцияның тарихи серпінін, сондай-ақ Шаралар кешенін іске асырудың тиімділік дәрежесін ескере отырып, 2021 жылы жылдық инфляция 7,5-8,5% шегінде қалыптасады. Осы Шаралар кешенін тиімді іске асыру кезінде 2021 жылы жылдық инфляция болжамды дәліздің төменгі шекарасына жақын қалыптасады. Сонымен қатар, инфляциялық үдерістердің инерциясын, қалпына келетін тұтынушылық сұранысты және ЖЖМ мен электр энергиясының бағасы көтерілуінен жанама әсерді ескере отырып, инфляцияның жыл соңына қарай ағымдағы серпіні сақталу ықтималдығы жоғары. Осы жылы астық жинау түрлері де инфляцияның маңызды факторы болып табылады.

Жоғары инфляциялық күтулер, сондай-ақ тауарлар мен қызметтердің өзіндік құны өсуі арқылы ЖЖМ мен электр энергиясы бағасының өсуінен жанама әсер тұтыну қоржынының тауарлары мен қызметтеріне проинфляциялық қысым көрсететін болады.

Азық-түлік инфляциясының ағымдағы серпіні сақталуы күтілуде, бұл көбінесе инфляциялық үдерістердің инерциясымен және белгілі бір азық-түлік нарықтарында кейбір теңгерімсіздіктердің болуымен байланысты. Бұдан басқа, осы жылы Қазақстанда дәнді дақылдар түсімінің төмендеу тәуекелі бар, бұл жағдайда ұн тарту өнімдерінің бағасына ғана емес, сонымен қатар басқа да азық-түлік өнімдерінің, атап айтқанда, азық бағасының өсуіне байланысты ет өнімдерінің бағасына да қосымша жоғары әсер етеді. Бұдан басқа, жекелеген тауар нарықтарында сыртқы және ішкі бағалардың айтарлықтай өсу тәуекелі сақталуда.

Азық-түлікке жатпайтын нарықтардағы инфляциялық үдерістердің өсуі халықтың сатып алу белсенділігінің қалпына келуімен және импорттық бағалардың өсуін күтумен байланысты болады. Сұраныс жағынан проинфляциялық қысым жалақының өсуіне, оның ішінде ең төменгі жалақының өсуіне, тұтынушылық кредиттерді берудің жоғары қарқынына және зейнетақы жинақтарын алуға байланысты болады.

Қысқа мерзімді келешекте ақылы қызметтерге бағалардың қалыпты өсуі болжанады, бұл тұрғын үй-коммуналдық реттеліп көрсетілетін қызметтер нарығында ағымдағы баға белгілеуді сақтаумен негізделеді. Сонымен қатар, көмір бағасының күтілетін өсуі аясында электр энергиясына тарифтердің одан әрі өсу тәуекелі бар. Бұл ретте реттелмейтін қызметтер

бағасының күтілетін өсуі қалыпты карантиндік шектеулердің сақталуымен тежелетін болады.

2022 жылы жылдық инфляцияның болжамдары да қысқа мерзімді болжамның өсуінің, неғұрлым күшті фискалдық ынталандырудың, сыртқы инфляциялық ая күшеюінің және әлемдік азық-түлік бағаларының неғұрлым жоғары серпінінің салдарынан алдыңғы бағалаулармен салыстырғанда өсу жағына қайта қаралды. Осыған қарамастан, есептен 2021 жылы жоғары база шығуы аясында 2022 жылы инфляция 4-6%-дық нысаналы дәліздің жоғары шегіне баяулайтын болады.

Инфляцияның баяулауы сыртқы инфляциялық ая жеңілдеу аясында жүретін болады. Қытай мен ЕО-да инфляция нысаналы деңгейлеріне жетпеуі және Ресейде инфляцияның баяулауы болжанады, дегенмен, ол нысаналы деңгейден сәл жоғары болады. Алайда, сауда серіктес елдердегі инфляциялық серпін баяулауынан болатын дезинфляциялық әсер алдыңғы бағалаумен салыстырғанда аз болады.

Орта мерзімді келешекте әлемдік азық-түлік бағалары қысқа мерзімде өскеннен кейін біртіндеп төмендейді деп күтілуде. Алдыңғы болжамды раундпен салыстырғанда ФАО астық индексі бойынша болжамдары арттыру жағына қарай қайта қаралды. Бұл АҚШ-та, Канадада және Ресейде қолайсыз ауа райы жағдайлары нәтижесінде бидай астығына деген болжам нашарлауына байланысты. Бұл ретте, орта мерзімді келешекте егінмен байланысты жағдай біртіндеп қалыпқа келу және жеткізілімнің іркілісімен проблемаларды жеңілдету жағдайында астықтың әлемдік бағасы біршама төмендеуі күтілуде. Бұл ретте ішкі және сыртқы экономикалық белсенділіктің қалпына келуі аясында шығарылымның алшақтығы оң аймақта болуы әлемдік азық-түлік бағаларының орта мерзімді кезеңде дезинфляциялық әсерін тежейді (6-график).

1.3. Балама болжам сценарийлері

Әлемдік экономиканың даму келешегіне және шикізат тауарларына сұраныстың тиісті серпініне байланысты тәуекелдердің болуы салдарынан Ұлттық Банк базалық сценарийден басқа мұнай бағасының баламалы сценарийлерін қарады.

Ұлттық Банк пессимистік сценарий ретінде **2021 жылы мұнай бағасы бір баррелі үшін 50 АҚШ долларына дейін құлдырауы және олардың осы деңгейде болжамды келешектің соңына дейін сақталуын** да қарады.

Covid-19 жаңа штаммдарының пайда болуы аясында әлемдегі эпидемиологиялық жағдайдың нашарлауы, әлемдік экономиканың нашар өсуі және мұнай нарығында елеулі теңгерімсіздіктің пайда болуы осы сценарийді іске асырылуына әкелуі мүмкін.

Пессимистік сценарийдің іске асырылуы кезінде Қазақстанның негізгі серіктес елдері (ЕО, Қытай, Ресей) тарапынан сыртқы сұраныстың аздаған оң серпіні экспорт қалпына келу траекториясын шамалы тежейді. Базалық сценариймен салыстырғанда тау-кен өндіру секторы кәсіпорындары кірістерінің неғұрлым аздаған өсуі өндіріс пен инвестициялардың қысқаруына әкеледі, бұл құрылыс, көлік, сауда және өзге де қызметтер салаларына, одан әрі бүкіл экономикаға теріс әсер етеді. Халықтың нақты ақшалай табысының неғұрлым нашар серпіні (іскерлік белсенділіктің аз өсуі және инфляцияның жоғары болуы салдарынан) тұтынушылық сұраныстың өсуін біршама шектейтін болады. Нәтижесінде, базалық сценариймен салыстырғанда 2021-2022 жылдары Қазақстан экономикасының қалпына келуі неғұрлым ұстамды болады. **2020 жылғы төмен база аясында 2021 жылы экономиканың өсуі 3,1-3,4%, 2022 жылы 3,7-4,0% болады.**

Болжамды кезең ішінде инфляция нысаналы дәлізден жоғары болып қала береді. Экономиканың неғұрлым нашар дамуына байланысты сұраныс жағынан қысым неғұрлым дезинфляциялық сипатта болады. Дегенмен, базалық сценариймен салыстырғанда инфляциялық үдерістердің неғұрлым жоғары серпіні теңгенің неғұрлым әлсіз нақты бағамына, импорттық өнімді жеткізуінің бұзылуына және инфляциялық күтулердің тиісінше өсуіне байланысты болады.

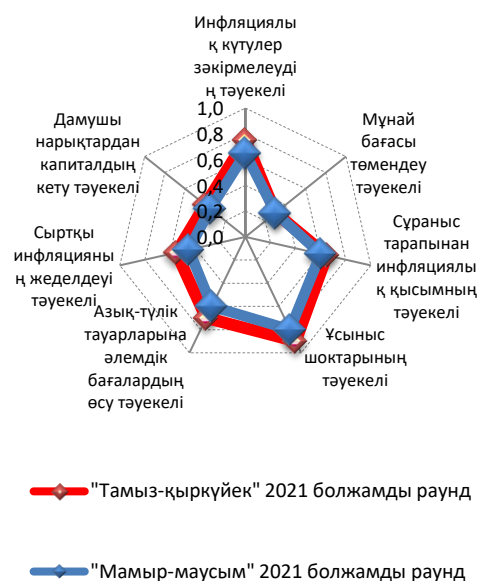
Оптимистік сценарий іске асырылуы жағдайында, мұнай бағасының траекториясы **болжамды келешекте бір баррелі үшін 70 АҚШ доллары деңгейінде болады деп күтіледі**. Мұндай баға траекториясы ОПЕК+ мұнай өндіруді жоспарлы ұлғайтуына қарамастан, эпидемиологиялық шектеулерді алып тастау аясында әлемдік экономиканың сенімді қалпына келуіне байланысты болады. Мұнайдың жоғары бағасы және сауда әріптестері елдері тарапынан күшті сыртқы сұраныс базалық сценариймен салыстырғанда Қазақстан экономикасы өсуінің неғұрлым жоғары қарқынына алып келеді. **ІЖӨ өсімі 2021 жылы 3,7-4,0% және 2022 жылы 4,4-4,7% болады.**

Оптимистік сценарий іске асырылған кезде инфляция базалық сценариймен салыстырғанда барынша тезірек қарқынмен баяулайды. Бұған теңгенің айырбастау бағамының неғұрлым берік серпіні және Ресейдегі инфляцияның неғұрлым жылдам баяулауы аясында сыртқы инфляциялық қысымның төмендеуі ықпал етеді. Болжамдық келешек ішінде инфляция нысаналы дәліздің жоғарғы шекарасында қалыптасатын болады.

1.4. Орта мерзімді перспективадағы тәуекелдер

Алдыңғы болжамды раундпен салыстырғанда тәуекел-бейіні біршама нашарлады, бұл инфляцияның базалық сценарийден ауытқуы жоғары ықтималдықпен іске асырылуы мүмкін екендігін көрсетеді. COVID-19 пандемиясымен жағдайдың нашарлауы шикізат бағасының төмендеуіне және түпкілікті және аралық өнімді жеткізудегі іркілістерге әкеп соқтыруы мүмкін. Жоғары сұраныстың, шектеулі ұсыныстың және өндірудің өзіндік құны өсуінің ішкі тәуекелдері жоғары болып қала береді. Осы факторлардың әсері Қазақстанда инфляцияның айтарлықтай үдеуіне әкелуі мүмкін (7-график).

7 - график. Сараптамалық тәсілге негізделген тәуекелдер картасы

Дереккөзі: ҚРҰБ есептері

Әлемдік экономиканың қалпына келуі және ОПЕК+ келісімі мұнай өндіруді қысқарту жөніндегі келісімнің қолданылуы Brent маркалы мұнай бағасы бір баррелі үшін 60-70 АҚШ доллары аралығында болуына себепші болады. Осыған байланысты мұнай бағасы 40 доллардан төмен күрт төмендеу тәуекелі төмен болып қалуда. Алайда, бұл тәуекел жаңа штатмдардың пайда болуы және әлемдік сұраныстың төмендеуі, сондай-ақ ОПЕК+ елдерін мен АҚШ мұнай ұсынысын арттыру аясында COVID -19 ауырғандардың саны өсуі жағдайында жүзеге асырылуы мүмкін.

Қазақстанның сауда әріптестері елдері тарапынан да сыртқы инфляция импортының тәуекелі аздап артқан. Импорттық тауарларды негізгі жеткізуші ретінде Ресейде инфляцияның жеделдеуі жалғасуы, Қазақстанда баға өсуіне әкелуі мүмкін. Соған қарамастан, орта мерзімді кезеңде Ресейде инфляция өз мақсатына оралуына қарай осы тәуекел қысқа мерзімді кезеңдегіге қарағанда аз болады. Сонымен қатар, инфляциялық қысым артуына қарамастан, ЕО мен Қытайда инфляция нысаналы мәндерден төмен болатыны күтіледі.

Азық-түлік тауарларының (бидай, ет, өсімдік майлары) кең ауқымына әлемдік бағаның біршама өсуі аясында жоғары сыртқы азық-түлік инфляциясы импортының тәуекелі айтарлықтай сақталып отыр және біршама артты. Пандемия жағдайындағы логистикалық проблемалар, көптеген елдердің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге ұмтылуынан сұраныстың артуы, сондай-ақ астық көлемінің ықтимал төмендеуі азық-түлік нарықтарындағы теңгерімсіздіктердің туындауына және кейіннен Қазақстанда азық-түлік өнімдеріне бағаның өсуіне әкелуі мүмкін.

Дамушы нарықтардан дамыған елдердің пайдасына капиталды әкету қаупі артты. Дамушы елдерде дамыған елдермен салыстырғанда COVID-19-дан халықты вакцинациялау қарқынының жеткіліксіздігі сырқаттанушылардың өсуіне және осы елдер экономикаларының өсу қарқыны төмен болуына себеп болуы мүмкін. Бұдан басқа, экономикалардың сенімді қалпына келуі және инфляциялық қысымның артуы салдарынан дамыған елдердің монетарлық саясаттарының күрт қатаңдауы қаржы нарықтарындағы жоғары белгісіздікке алып келуі мүмкін. Аталған факторлар дамушы елдер валюталарының, оның ішінде Қазақстан валютасы әлсіреуіне әкелуі мүмкін.

Ішкі факторлар арасында халықтың нақты кірістерінің өсуі, тұтынушылық кредиттеудің сенімді қалпына келуі және ЕТЖ-нің жарияланған өсуі аясында сұраныс жағынан инфляциялық қысым қаупі күшейе түсті. Қазақстанда бидайдың ықтимал нашар өнімі мен өндірістің өзіндік құны өсуі, Қазақстан ішінде және шетелде шектеу карантиндік шараларының күшеюі салдарынан ұсыныс факторлары жағынан инфляцияның жеделдеу тәуекелі артты.

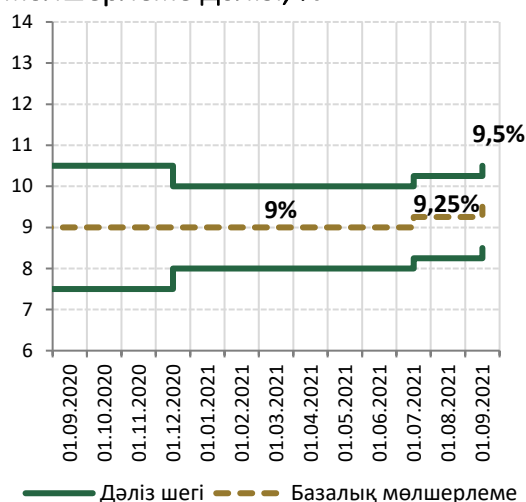
Сонымен қатар, жоғары азық-түлік инфляциясы және азық-түлікке жатпайтын тауарлар мен қызметтер бағасының біршама өсуі жағдайында орта мерзімді келешекте инфляциялық күтулердің тұрақсыздану қаупі іске асырылуда және сақталуда.

II. АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ

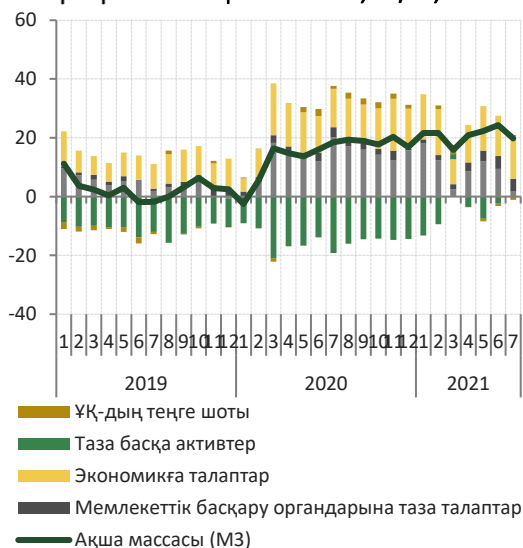
II. АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ

8 - график. 2020-2021 жылдардағы базалық мөлшерлеме дәлізі, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

9 - график. Ақша масса, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

2.1. Базалық мөлшерлеме бойынша шешімдер

Ұлттық Банк 2021 жылғы маусымнан бастап тамыз аралығында базалық мөлшерлеме бойынша үш шешім қабылдады (8-график).

2021 жылғы 8 маусымдағы базалық мөлшерлемені сақтау туралы шешім әлемдік азық-түлік бағасының өсуі және Қазақстанның негізгі сауда серіктес елдерінде инфляцияның жеделдеуі нәтижесінде сыртқы инфляциялық қысымның сақталуына байланысты болды. Ішкі экономиканың негізгі факторы іскерлік белсенділік пен тұтынушылық сұранысты біртіндеп қалпына келу процесі болды.

2021 жылғы маусым және шілдеде алдыңғы айларда баяулауынан кейін жылдық инфляция тиісінше 7,9%-ға және 8,4%-ға үдеді.

Осы орайда, **2021 жылғы 27 шілдеден** бастап базалық мөлшерлеме 9,25%-ға дейін өсірілді. Негізгі факторлар ұсыныс жағынан жүзеге асырылған инфляция тәуекелдері және сұраныс жағынан экономикадағы тұрақты проинфляциялық қысым болды. Инфляция болжамнан жоғары қалыптасты, ал бағаның өсуі бойынша күтулер жоғары және бекітілмеген болып қалды.

2021 жылғы 13 қыркүйекте базалық мөлшерлемені **9,5% - ға** дейін арттыру туралы шешім қабылданды. Бұл шешім жаһандық сұраныстың ұсынысқа қарағанда тезірек қалпына келу нәтижесінде орын алып жатқан шикізат және азық-түлік бағасының өсуі тұрасында Қазақстан экономикасында орын алған басым проинфляциялық қысыммен негізделген.

Ақша-кредит талаптарын саралап қатаңдату бағалардың одан әрі өсу тәуекелдерінің алдын алуға және инфляцияны 2022 жылы белгіленген 4–6%-дық нысаналы дәлізге қайтаруға бағытталды.

2.2. Ақша ұсынысы

Ақша массасының өсу қарқыны экономиканы кредиттеу ұлғаюы аясында жоғары деңгейде сақталып отыр (9-график). Өткен жылғы жоғары база аясында ақша базасын кеңейту қарқынының баяулауы жалғасуда. Ақша мультипликаторы тұрақты деңгейде қалып отыр.

Экономикадағы ақша ұсынысының жылдық өсу қарқыны салыстырмалы өткен жылдың деңгейінде қалыптасуда (10-график). Бұл ретте, биылғы жылдың басынан бері ақша массасының өсуі жоғары болып сақталуда, өткен жылғы ұқсас кезеңдегі 10,5%-ға қарағанда 13,3% болды.

Ақша массасының ұлғаюына негізінен экономикаға қойылатын талаптардың өсуі, атап айтқанда тұтынушылық белсенділік, сондай-ақ банктік емес қаржы ұйымдарына қойылатын талаптар өсуі аясында халықты кредиттеу өсуі ықпал етеді, бұл іскерлік белсенділікті қолдауға бағытталған дағдарысқа қарсы бағдарламалармен байланысты.

Банктер МБҚ сатып алуынан банк секторы жағынан Үкіметке қойылатын талаптар өсуі келесі маңызды фактор болып табылады. Өткен жылдан бастап ҰБ Қаржыминімен бірлесе отырып кірістіліктің барабар қисығын тұрғызу мақсатында орта мерзімді сегментте МБҚ ұсынысын ұлғайту бойынша белсенді жұмыс жүргізуде.

Осы жылғы шілдеде алтынвалюта резервтерінің үлесі негізінен оның бағасы төмендеуі аясында қайта бағалаудан төмендеді. Өткен жылғы ұқсас кезең инвесторлардың коронавирус пандемиясынан туындаған дағдарыстан кейін әлемдік экономиканы қалпына келу келешегіне күмәндануына байланысты алтынның жоғары бағасымен сипатталды.

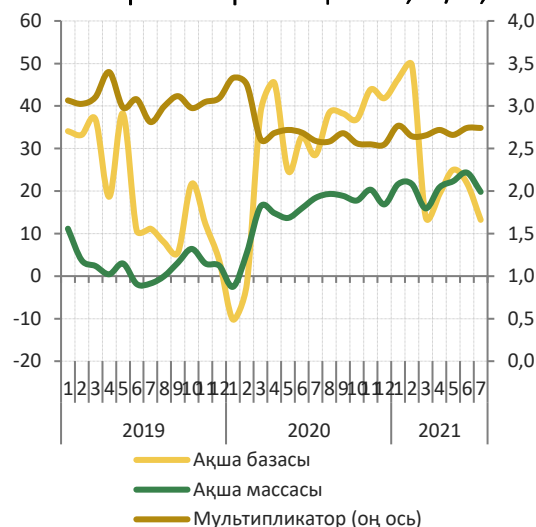
Алтын бағасының рекордтық өсуі аясында алтынвалюта резервтерінің жоғары деңгейімен сипатталған өткен жылдың жоғары базасына байланысты осы жылғы шілдеде ақша базасының өсу қарқыны бәсеңдеді (10-график).

Ақша мультипликаторы (ақша базасына ақша массасының арақатынасы) 2020 жылғы тамыздан бастап ақша массасының өсуімен салыстырғанда ақша базасы көптеп кеңеюінен төмендеп, 2,6-2,7 деңгейінде сақталуда (10-график).

2.3. Ақша нарығы

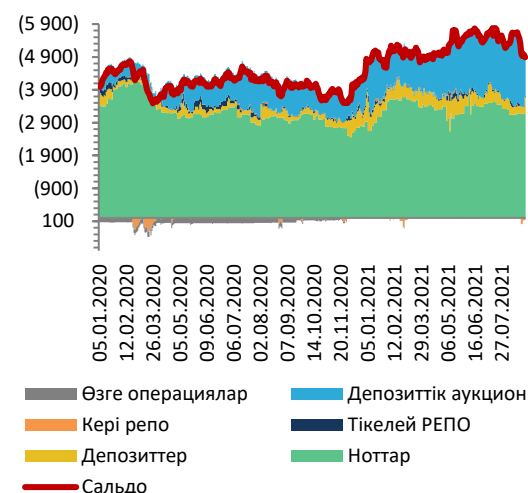
Өтімділік профициті сақталуы аясында ақша нарығының мөлшерлемелері негізінен базалық мөлшерлеме мен нысаналы дәліздің төменгі шекарасы арасында қалыптасуды жалғастыруда. Бұл ретте тамыздың екінші жартысынан бастап ҚРҰБ операциялары бойынша ашық позицияның төмендеуі байқалады (11-график).

10 - график. Ақша агрегаттарының өсімі, ж/ж, %

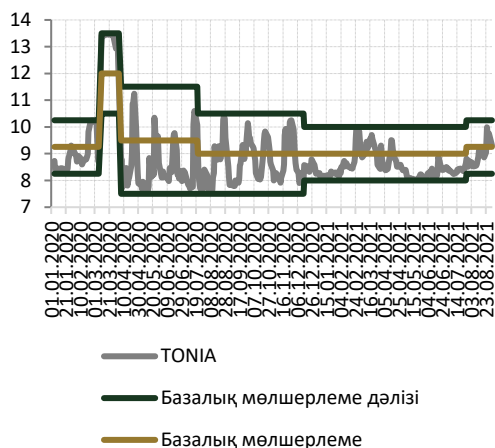
Дереккөзі: ҚРҰБ

11 - график. Ұлттық Банктің операциялары бойынша ашық позиция, млрд теңге

Дереккөзі: ҚРҰБ, ҚҚБ

12 - график. Пайыздық мөлшерлемелер дәлізі және TONIA мөлшерлемесі

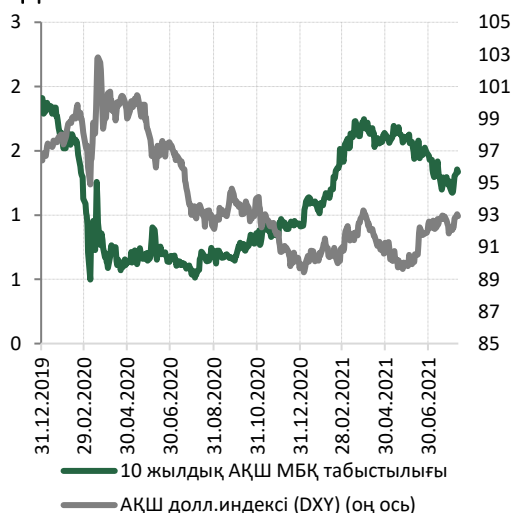
Дереккөзі: ҚРҰБ, ҚҚБ

Ақша нарығы өтімділік профициті жағдайында жұмыс істеуін жалғастыруда. Бұл ретте осы жылғы мамырдан бастап биылғы жылғы тамыздың соңындағы жағдай бойынша алып қою көлемі төмендегені байқалады. Жалпы ҚРҰБ операциялары бойынша сальдо шамамен 5,5 трлн теңге деңгейінде құбылды.

ҚРҰБ операциялары базалық мөлшерлемелер дәлізінде ақша нарығының мөлшерлемелерін ұстауды қамтамасыз етті. Өтімділіктің негізгі көлемі ашық нарық операцияларымен (шамамен 90-95%), атап айтқанда қысқа мерзімді ноталар, депозиттер мен депозиттік аукциондар арқылы алынады (12-график).

Осы жылғы тамыздың соңына қарай теңгелік өтімділікке сұраныс өсуі аясында ҚРҰБ өтімділікті ұсыну бойынша операцияларды кері репо операциялары арқылы жүргізді. Өтімділікке сұраныстың артуы Tonіa ақша нарығының мөлшерлемесі жоғарғы шекараға жақын өсуіне әкелді. Маусым-тамызда мөлшерлемелер негізінен базалық мөлшерлемелер мен нысаналы дәліздің төменгі шегі арасында болуына байланысты базалық мөлшерлемелерге қатысты TONIA мөлшерлемесінің спрэдi биылғы жылғы ақпан-мамырда (-) 0,3 п.т. кезінде (-) 0,5 п.т. дейін кеңейе түсті. Спрэдтің құбылмалылығы да осы жылғы ақпан-мамырдағы 0,6-мен салыстырғанда маусым-тамызда 0,3-ке дейін төмендеді (12-график).

13 - график. АҚШ-тың 10 жылдық МБҚ кірістілігі, АҚШ долларының индексі

Дереккөзі: Refinitiv

2.4. Валюта нарығы

Теңгенің айырбастау бағамы әртүрлі бағыттағы сыртқы және ішкі факторлардың әсерінен қалыптасуда. «Активтерді сатып алу» бағдарламасының тез арада тоқтатылуын күтумен қатар қорғаныш активтер тартымдылығының артуы АҚШ долларының өсуіне алып келді. Мұнай нарығында құбылмалылық өсіп, ұзақ өсіп келе жатқан траекториядан кейін баға белгілеудің өсуі баяулады. Сонымен қатар, Қазақстанның іскерлік белсенділігінің қалпына келуінің жалғасуы аясында ішкі нарықта нарық қатысушыларының шетел валютасына жоғары сұранысы байқалды.

Азияның, Латын Америкасының және Еуропаның жекелеген аймақтарында коронавирустың дельта штаммының кең таралуына байланысты инвесторлардың тәуекелді активтерге сұранысының төмендеуі байқалды, бұл дамушы нарықтардағы валюталардың серпініне теріс әсер етті (14-график). АҚШ ФРЖ риторикасы және нарықтың ақша-кредит талаптарын қатаңдату мерзімдеріне қатысты күтулері

тағы бір маңызды сыртқы фактор болып қала береді. Тәуекелдің артуы және шетелдік капиталдың АҚШ қағаздарына тиісінше келуі нәтижесінде АҚШ долларының көптеген әлемдік валюталарға қатысты нығайуы байқалды (13-график).

Нәтижесінде, алтын, балама қорғаныш актив құнының төмен траекториясы қарастырылып отырған кезеңде жалғасты (14-график).

Шикізат нарығында құбылмалылық байқалды. Мұнай бағалары әлемдегі эпидемиологиялық ахуалдың нашарлауы аясында энергия ресурстарына сұраныстың одан әрі төмендеу қаупінің қысымымен болды. Осы жылғы маусым-шілдеде мұнай нарығындағы оптимизм негізінен АҚШ-тағы шикізат қорының төмендеуі туралы деректермен қолдау тапты. Бірақ биылғы жылғы тамызда іскерлік белсенділіктің баяулауы жағдайында Қытай тарапынан мұнай импортын қысқарту туралы хабарламалар пайда болды. Биылғы жылғы маусым-тамызда мұнай бағасы бір баррель үшін 65-77 АҚШ доллары ауқымында қалыптасты (14-график).

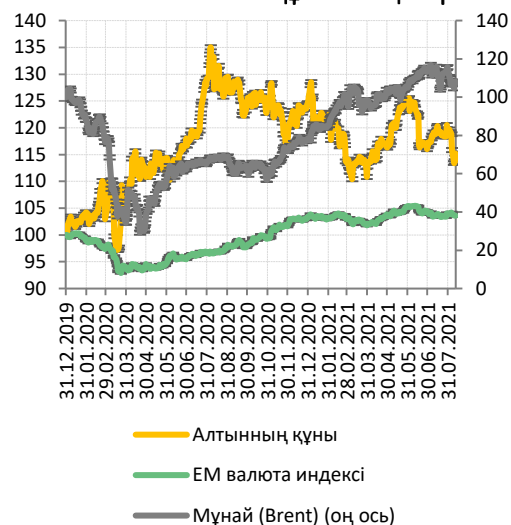
Сыртқы нарықтардағы құбылмалылыққа қарамастан теңгелік активтер портфельдік инвесторларды тартты. Шетелдік инвесторлардың Қазақстанның мемлекеттік бағалы қағаздарына салған салымдары биылғы жылғы шілдеде 822 млрд теңгеге дейін өсті, бұл бейрезиденттердің теңгелік активтерге қызығушылығының сақталғанын көрсетеді.

Теңге бағамы қалыптасуының ішкі талаптарының арасында Қазақстанда іскерлік белсенділіктің өсуінен, халық табысының қалпына келуінен және тұтынушылық тауарлар импортының елеулі өсуінен туындаған шетел валютасына жоғары сұраныс байқалды.

Валютаға жоғары биржалық сұраныс едәуір дәрежеде республикалық бюджетке трансферттер бөлу шеңберінде Ұлттық қор активтерін конвертациялау операцияларымен және квазимемлекеттік сектор компанияларының экспорттық түсімді сатуымен қанағаттандырылды.

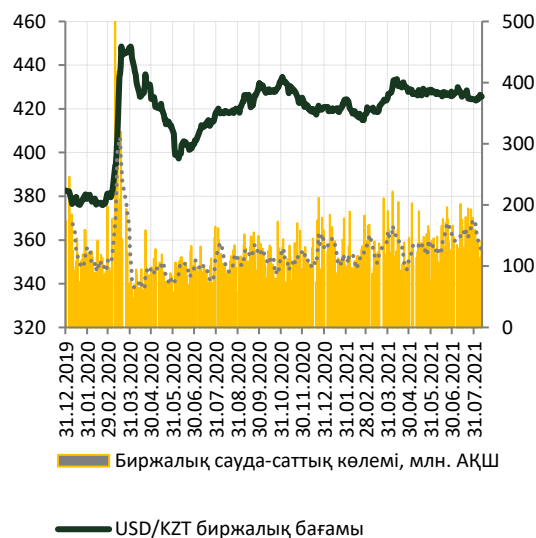
Сыртқы және ішкі факторлардың әсерінен теңгенің айырбастау бағамы 2021 жылғы маусым-тамыз аралығындағы кезеңде 423,76-429,96 теңге аралығында ауытқып, бір АҚШ доллары үшін 428,71 теңгеден 425,42 теңгеге дейін 0,8%-ға нығайды (15-график). Маусым-тамызда биржалық сауда-саттықтың орташа күндік көлемі 142 млн АҚШ долларын құрады

14 - график. ЕМ валюталары индексінің, алтын (31.12.2019ж.=100) мен мұнай құнының серпіні

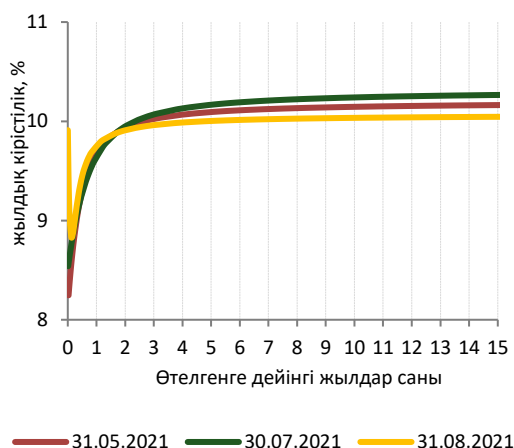
Дереккөзі: Refinitiv

15 - график. Теңге бағамының серпіні және сауда-саттық көлемі

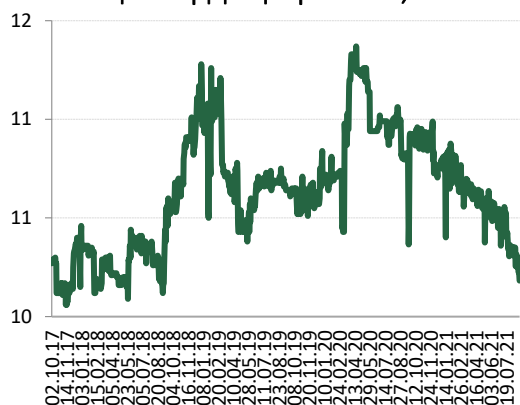
Дереккөзі: KASE, ҚРҰБ

16 - график. Тәуекелсіз кірістілік қисығының өзгеруі, %

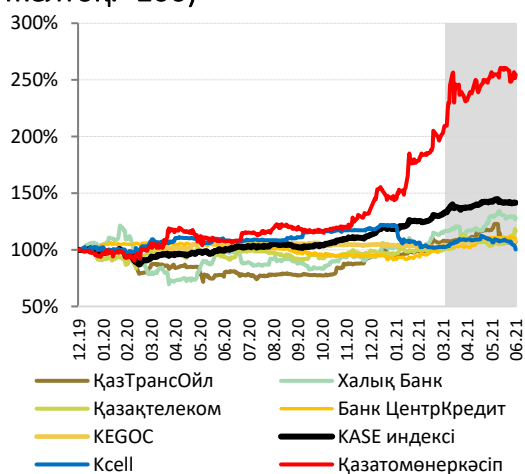
Дереккөзі: ҚРҰБ

17 - график. Корпоративтік облигациялардың кірістілігі, %

Дереккөзі: KASE

18 - график. KASE индексі (2019 желтоқ.=100)

Дереккөзі: ҚҚБ

(биылғы жылғы қаңтар-мамырда – 126 млн АҚШ доллары, 2020 жылғы маусым-тамызда – 101 млн АҚШ доллары).

Қаралып отырған кезеңде Ұлттық Банк интервенция жүргізген жоқ.

2.5. Қор нарығы

ҚР бюджетінің тапшылығын қаржыландыру аясында ҚР ҚМ МБҚ 1 жылдан 3 жылға дейінгі мерзіммен шығаруды жалғастыруына байланысты бастапқы нарықта МБҚ сауда-саттығының көлемі өсуде.

Кірістіліктің тәуекелсіз қисығы биылғы жылғы тамыздың соңында ҚРҰБ ноттарына кірістіліктің өсуі аясында қысқа мерзімді кезеңде өсуді көрсетті, бұл ретте орта мерзімді және ұзақ мерзімді кезеңде нарық қатысушылары тарапынан ҚР ҚМ МБҚ-ға сұраныстың қысқаруы аясында кірістіліктің төмендеуі байқалады.

Корпоративтік облигациялардың кірістілік индексі биылғы жылғы сәуірдің соңындағы деңгеймен салыстырғанда 42 п.т. төмендеп, жылдық 10,18% болды.

Биылғы жылғы маусым-тамызда Қаржы министрлігі бастапқы нарықта 531,8 млрд теңге тартты, бұл биылғы жылғы наурыз-мамырға (492 млрд теңге) қарағанда 9,4%-ға артық.

ҚР ҚМ қысқа мерзімді (1 жылдан 3 жылға дейінгі мерзіммен) және жылдық 9,6%-дан 10,1%-ға дейінгі кірістілікпен МБҚ шығару жалғасты. Негізінен кірістілігі жылдық 9,9%-дан 10,6%-ға дейінгі орта мерзімді МБҚ және кірістілігі жылдық 10,6%-дан 10,8%-ға дейінгі ұзақ мерзімді бағалы қағаздар шығарылды. Жергілікті атқарушы органдар маусым-тамызда бастапқы нарықта 59,44 млрд теңге сомасына МБҚ тартты, бұл наурыз-сәуірге (38,84 млрд теңге) қарағанда 53%-ға артық.

Тәуекелсіз кірістілік қисығы осы жылғы тамыздың соңына қарай орта мерзімді және ұзақ мерзімді кезеңдерде төмендеді. Кірістілік қисығының қысқа сегментінде күрт өсу салық аптасы аясында 2021 жылғы тамыздың соңында 1 күндік РЕПО мөлшерлемелерінің өсуіне байланысты, бұл қысқа мерзімді бағалы қағаздардың орналастырылуына әсер етті (16-график).

Биылғы жылғы маусым-тамызда корпоративтік облигациялар нарығындағы сауда көлемі 330,66 млрд теңгені құрады, бұл 2021 жылғы наурыз-мамырға (296,1 млрд теңге) қарағанда 11,7%-ға артық (өткен жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда 1,9 есе аз). Квзимемлекеттік сектор, ҚҚБ және екінші деңгейдегі банктер орналастыру көлемі бойынша көшбасшы болып қалуда. Эмитенттер арасында орта мерзімді және ұзақ мерзімді міндеттемелерді шығару үрдісі сақталып отыр.

Кірістілігі орташа нарықтық мәндерден айтарлықтай ерекшеленетін жекелеген облигациялар шығаруды қоспағанда, орналастырылған облигациялар бойынша мөлшерлемелер 9,8-13,5% аралығында өзгеріп отырды (16-график).

Корпоративтік облигациялардың кірістілік индексі 42 п.т. төмендеп, жылдық 10,18% болды (17-график).

KASE индексі 2021 жылғы 7 маусымдағы тарихи ең жоғары көрсеткіш – 3 421,27 тармаққа жетіп, қаралып отырған кезеңнің басында өсу серпінін жалғастырды (18-график). KASE индексінің құрылымында есепті тоқсанда негізгі өсу драйвері энергетика саласы болды. Негізгі өсуді Қазатомөнеркәсіп уран фьючерстерінің өсуі аясында көрсетті. Алайда, осы жылғы маусымның екінші жартысынан бастап индекс төмендей бастады, бұл негізінен дивидендтен кейінгі кезеңмен байланысты.

Акциялар нарығындағы сауда-саттық көлемі биылғы жылғы маусым-тамыз аралығындағы кезеңінде 41,8 млрд теңгені құрап, биылғы жылғы наурыз-мамырмен салыстырғанда 69,4%-ға (өткен жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда 45,7%-ға) ұлғайды. Бөлшек инвесторлардың тарапынан акциялар нарығына қызығушылығы арта түсті.

1-блок. Шетелдік инвесторлардың ҚР МБҚ нарығындағы салымдары

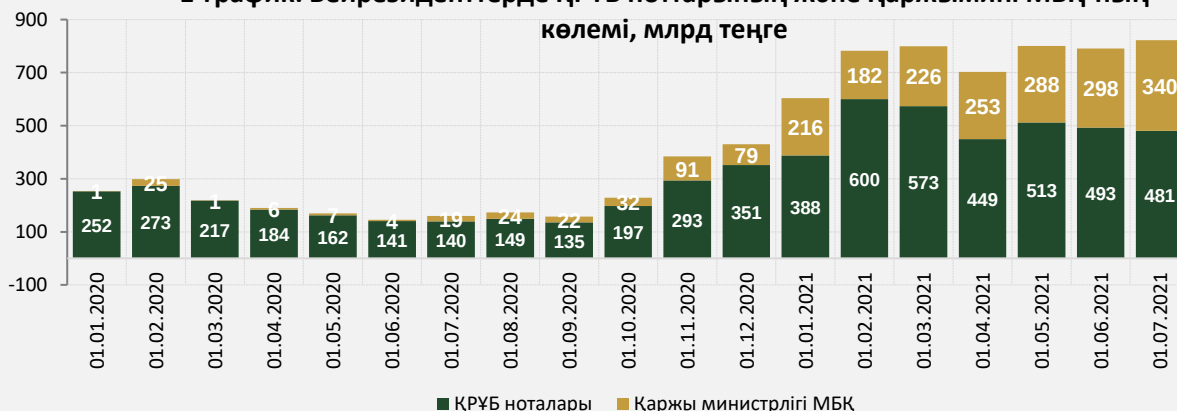
Инвесторлардың кең тобының болуы дамыған мемлекеттік борыш нарығы талаптарының бірі болып табылады.

ҚРҰБ Үкіметпен бірлесіп, тәуекелсіз кірістілік қисығын құрумен қатар, елдің тәуелсіз борышына шетелдік портфельдік инвестицияларды тарту бойынша жұмыс жүргізуде. Сұраныстың артуы, әдетте, қарыз алу құнын төмендетуге мүмкіндік береді, қайталама нарықтағы өтімділіктің өсуіне және қаржы нарығы инфрақұрылымының дамуына ықпал етеді.

Жүргізіліп жатқан жұмыс нәтижелерінің бірі қазіргі сәтте тарихи ең жоғары деңгейде тұрған және 2021 жылғы тамыздың басындағы жағдай бойынша 822 млрд теңгені құрайтын ҚРҰБ ноттарына және ҚМ МБҚ-ына бейрезиденттердің портфельдік инвестицияларының көлемі болып табылады (1-график).

Шетелдік инвесторлар үшін Қаржы министрлігінің қысқа мерзімді облигациялары ең тартымды болып табылады – салымдардың бестен бір бөлігі айналыс кезеңі 360 күн және өтелгенге дейінгі ағымдағы мерзімі бес ай болатын облигацияларда болады. Бұдан кейін 13% үлесімен 20 ай өтеуге дейінгі мерзімі бар, 10% – 9 ай, 9% – 33 ай және 8% – 5,5 жыл өтеуге дейінгі мерзімі бар облигациялар.

1-график. Бейрезиденттерде ҚРҰБ ноттарының және Қаржымині МБҚ-ның көлемі, млрд теңге

Дереккөзі: ҚРҰБ

Сонымен қатар мемлекеттік борыштың қайталама нарығының өтімділігі артты. Осылайша, ҚҚБ қайталама нарығындағы сауда-саттықтың жалпы көлемі 2020 жылы 916,8 млрд теңгеге дейін 2,4 есеге ұлғайды. Бұдан басқа, Қаржымині МБҚ сауда-саттығының үлесі 2019 жылғы 4,9%-дан 49,4%-ға дейін ұлғайды. Инвесторлардың негізгі санаттары бөлігінде қайталама нарықта бейрезиденттердің қатысуы бір жыл бұрынғы 0,1%-ға қарағанда 2020 жылы 9,7%-ды құрады.

Қол жеткізілген нәтижелер алдында ҚРҰБ мен Қаржыминінің бірқатар жоспарлы бірлескен іс-қимылдары болды. Осылайша, бағалы қағаздар нарығын жандандыру мақсатында 2016 жылы ҚРҰБ МБҚ кірістілігінің тәуекелсіз қисығын құру бойынша жұмыс бастады.

ҚРҰБ-ның қысқа мерзімді нотарды шығару жөніндегі қызметін жандандыру кірістілік қисығының қысқа мерзімді сегментін қалыптастыруға мүмкіндік берді, бұл бір жылға дейінгі нарықтық күтулерді қалыптастыруға оң әсер етті және пайыздық мөлшерлемелерді тұрақтандыруға және бейрезиденттердің бір жылға дейінгі мерзімі бар құралдарға қызығушылығының өсуіне алып келді. Сонымен қатар ҚРҰБ қайталама нарықта МБҚ сатып алу/сату арқылы кірістілік қисығының орта мерзімді және ұзақ мерзімді сегменттерін қалыптастыру бойынша жұмыс жүргізді.

ҚР ҰБ мен Қаржыминінің бірлескен үйлестірілген жұмысы шеңберінде 2017 жылғы қаңтардан бастап МБҚ шығарылымдарын тұрақты орналастыру жаңартылды. Осы жұмыстың нәтижесінде бүкіл қисық бойымен кірістілік төмендеді.

МБҚ нарығын дамыту жөніндегі жұмысты жалғастыра отырып, ҚРҰБ 2018 жылғы шілдеде Clearstream халықаралық есеп айырысу жүйесінде есептелетін бағалы қағаздар тізіміне ҚР МБҚ қосу жөніндегі жобаны сәтті іске асырды, бұл халықаралық инвесторлардың қазақстандық қор нарығына қолжетімділігін айтарлықтай оңтайландыруды меңзеді.

Clearstream жобасы іске қосылған кезде шетелдік инвесторлардың ашық позициясының бір уақытта өсуі болған жоқ, өйткені жобаның іске қосылуы АҚШ-тағы монетарлық саясатты қатаңдату аясында дамушы нарықтардан капиталд әкетудің жалпы үрдісіне сәйкес келді, бұл бейрезиденттер тарапынан портфельдік инвестициялардың келуін қамтамасыз етуге мүмкіндік бермеді.

Жүргізіліп жатқан жұмыстың жемістері 2020 жылғы төртінші тоқсанның басынан бастап, яғни бейрезиденттердің Қаржыминінің МБҚ және ҚРҰБ ноттарын иелену көлемі жоспарлы түрде ұлғая бастаған кезден алынды. Бұған «Бағалы қағаздардың орталық депозитарийі» АҚ мен «Clearstream» бағалы қағаздардың халықаралық орталық депозитарийі арасында халықаралық есеп айырысу желісін Delivery versus Payment (төлемге қарсы жеткізу) типіне дейін жетілдіру және ҚРҰБ жылдық ноттарын шығаруды алып тастау ықпал етті.

Delivery versus Payment стандарты контрагенттер үшін тәуекелдерді төмендетеді және үздік әлемдік практикаға сәйкес келеді, бұл шетелдік инвесторлардың қызығушылығын күшейтеді. Сонымен қатар бейрезиденттер салымдарының құрылымы бойынша ҚРҰБ-ның жылдық ноттарын шығаруды алып тастауға байланысты, бір мезгілде Қаржыминінің қысқа мерзімді облигацияларын ұсынумен Қаржыминінің қысқа мерзімді МБҚ пайдасына инвестицияларды әкелу болды.

2.5. Депозит нарығы

Банк жүйесіндегі депозиттер өсуде. Өсімге негізгі үлесті азаматтардың ЕДБ-дағы ағымдағы шоттарын ұлғайтатын зейнетақы жинақтарын алуы аясында бизнестің валюталық салымдары мен теңгелік салымдар қосты.

Депозиттердің жалпы долларлануы биылғы жылғы шілденің қорытындысы бойынша халықтың валюталық салымдары үлесінің едәуір төмендеуі нәтижесінде 2021 жылдың басымен салыстырғанда төмендеді. Жеке сектор салымдарын долларландыру соңғы 13 жылдағы ең төменгі мәнге жетті. Бизнес салымдарының долларлануы шамалы өсті.

2021 жылғы қыркүйекте биылғы жылғы шілдедегі базалық мөлшерлеменің өсуінен кейін жеке тұлғалардың қысқа мерзімді депозиттері бойынша «Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ-ның шекті мөлшерлемелерінің мөлшері артады.

Депозиттік портфель жылдық мәнде 21,8%-ға өсті. Жиынтық депозиттік портфельдің өсуіне халық пен бизнестің теңгелік салымдары, сондай-ақ бизнестің валюталық салымдары неғұрлым елеулі үлес қосуда (19-график).

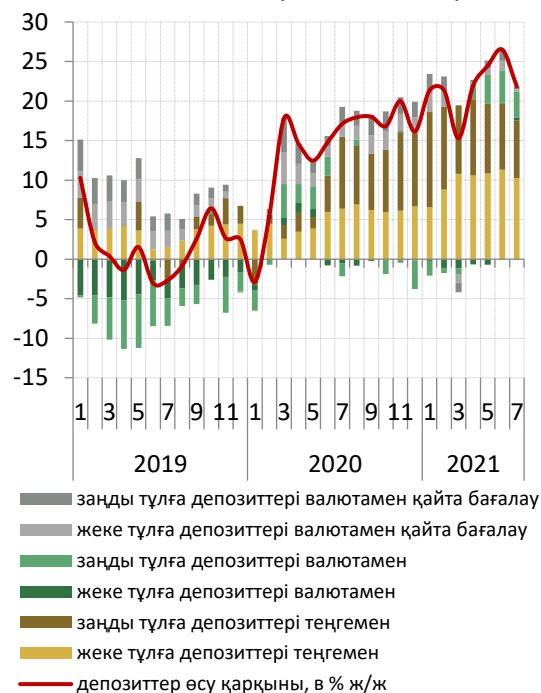
Депозиттердің теңгемен портфелі жылдық мәнде үштен бірге немесе 29,1%-ға ұлғайды. Ең көп (барлық теңгемен салымдар өсімінің жартысына жуығы) салымды бөлшек сектордың мерзімді салымдары құрады, олар бір жылда 36,5%-ға (1,7 трлн теңгеге) өсті.

Халықтың теңгемен салымдарының өсуіне азаматтардың зейнетақы жинақтарын мерзімінен бұрын пайдалануы әсер етуді жалғастыруда, бұл ЕДБ шоттарында көрсетіледі. 2021 жылғы қаңтар-шілде аралығындағы кезеңде халықтың банктердегі теңгемен депозиттік портфелінің өсуі 748 млрд теңгені құрады, бұл өткен жылғы ұқсас көрсеткішінен 3 еседен астам артық. БЖЗҚ деректері бойынша (2021 ж. 22 тамыздағы жағдай бойынша) тұрғын үй жағдайларын жақсарту үшін бағдарламаға қатысатын банктердің шоттарына 1 730 млрд теңге аударылды, оның ішінде негізгі сома 1 679 млрд теңге мөлшерінде (өтініш берушілердің шоттарына аударылған жалпы соманың 97%-ы) Отбасы Банкінің шоттарына түсті.

Жалпы депозиттік портфельдің өсуіне маңызды үлес валюталық салымдардың өсуі болды (жылдық мәнде 10,8%-ға), ол корпоративтік сектор есебінен қалыптасты (барлық өсімнің 85% - ы), бұл халықтың валюталық салымдарының өсімінен 5 еседен астам асып түсті. Бизнестің валюталық салымдары мерзімді және аударылатын салымдар есебінен тең дәрежеде ұлғайды.

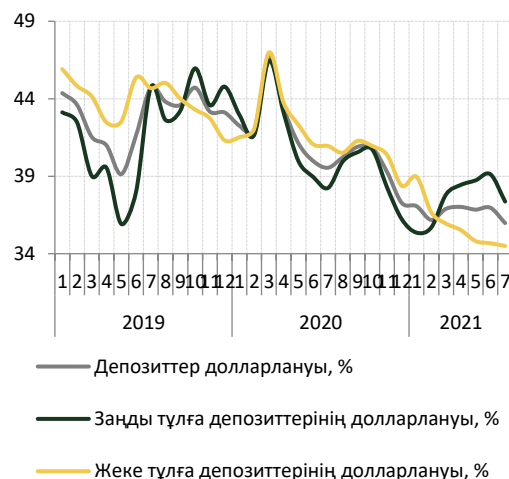
Долларландырудың жалпы деңгейі 2020 жылғы желтоқсандағы 37,3%-дан 2021 жылғы шілдедегі 36,0%-ға дейін төмендеді (20-график). Бұл ретте 2021 жылғы ақпаннан бастап салымдарды долларландырудың өзгеруінің әртүрлі бағыттағы серпіні байқалды. Егер корпоративтік сегменттегі валюталық салымдардың үлесі ұлғайған болса, онда бөлшек сегментте – төмендеді. Биылғы жылғы шілдеде корпоративтік салымдарды долларландырудың төмендеуіне қарамастан, жыл басынан бастап ол 1,1 пайыздық тармаққа 38,4%-ға дейін өсті (20-график). Халықтың депозиттерін долларландыру жыл басынан бастап 3,9 пайыздық тармаққа төмендеп, 34,5%-ды құрады (2008 жылғы қазаннан бастап ең төменгі деңгей).

19 - график. Құрамдас бөліктердің депозиттер көлемінің өсуіне қосқан үлесі

Дереккөзі: ҚРҰБ

20 - график. Депозиттерді долларландыру, %

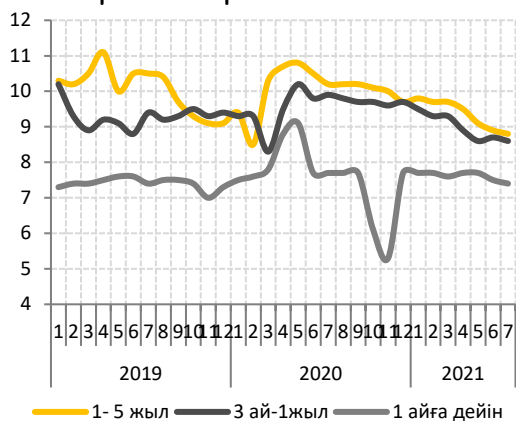
Дереккөзі: ҚРҰБ

21 - график. Заңды тұлғалардың теңгемен депозиттері бойынша мөлшерлемелер, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

22 - график. Жеке тұлғалардың салымдары бойынша мөлшерлемелер

Дереккөзі: ҚРҰБ

Корпоративтік сектордың тартылатын салымдарындағы негізгі үлесті бизнестің барлық мерзімді салымдарының 85,6% үлесімен 1 айға дейінгі мерзімді салымдар құрайды (2021 жылғы шілдеде). Салымдардың осы түрлері бойынша мөлшерлемелер биылғы жыл бойы 7,2% -7,3% деңгейінде тұрақтанды. Бизнес салымдарының басқа түрлері бойынша мөлшерлемелер жыл ішінде төмендегенін көрсетті. Мерзімі 3 айдан бір жылға дейінгі корпоративтік депозиттер (мерзімді салымдардың 10,6% үлесімен) 2020 жылғы желтоқсанның бастап 7,5%-дан 2021 жылғы шілдеде 7,4%-ға дейін аздап төмендеді. Барынша елеулі төмендеу 1-5 жыл мерзімге (мерзімді салымдардың 2% үлесімен) ұзақ мерзімді салымдардың мөлшерлемелері бойынша болды – 2020 жылғы желтоқсандағы 8,6%-дан 2021 жылғы шілдеде 7,9%-ға дейін (21-график).

Корпоративтік сектормен салыстырғанда неғұрлым ұзақ депозиттер басым болатын бөлшек сауда секторында (3 айдан бір жылға дейінгі мерзімдегі салымдар үлесі 43,5%-ды, 1 жылдан 5 жылға дейінгі мерзімдегі салымдар үлесі – биылғы жылғы шілдеде 45,5%-ды құрады), сондай-ақ халықтың теңгемен депозиттік портфелінің айтарлықтай өсуі аясында мөлшерлемелердің төмендеуі байқалды. 3 айдан 1 жылға дейінгі салымдар бойынша мөлшерлемелер 2020 жылғы желтоқсандағы 9,7%-дан 2021 жылғы шілдеде 8,6%-ға дейін, 1 жылдан 5 жылға дейінгі мерзімдегі салымдар бойынша – 9,7%-дан 8,8%-ға дейін төмендеді. 1 айға дейінгі қысқа мерзімді салымдар (5,1% үлесімен) 7,7%-дан 7,4%-ға дейін төмендеді (22-график).

2021 жылғы шілдеде ҚРҰБ базалық мөлшерлемесінің артуына байланысты «Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ 2021 жылғы қыркүйекте мөлшерлемелердің жоғарылайтынын жариялады, осыған байланысты 2021 жылғы 3-тоқсанда халықтың қысқа мерзімді салымдар бойынша салымдары бойынша мөлшерлемелердің жоғарылауы күтілуде.

2-бокс. Тұтынушылық сұранысты талдау және бағалау шеңберінде халықтың жинақ мінез-құлқын бағалау

XX ғасырдағы 30-жылдарда ағылшын экономисі Джон Мейнард Кейнс экономикадағы тепе-теңдік моделін ұсынды. Ол жиынтық сұраныстың басымдығынан (AD) шыққандықтан, оның теориясы тиімді сұраныс теориясы деп аталды.

Кейнстің теориясы тұтыну, жинақтау және инвестициялау функциялары сияқты көрсеткіштермен жұмыс істейді. экономикалық ғылымда жинақтау (S) – кірістің тұтынылмайтын және инвестициялар үшін негіз болатын бөлігін білдіреді.

Жинақтауға бейімділік – адамның үнемдеуге деген ұмтылысын білдіретін психологиялық факторлардың бірі деп түсініледі. Жинақтауға арналған шекті бейімділік (marginal propensity to save – MPS) – бұл жинақтауға арналған кез-келген кірістің үлесі:

$$MPS = \frac{\text{Change in Savings}}{\text{Change in Income}}$$

1946 жылы көрнекті Батыс экономисі С. Кузнец 1869-1938 жылдар аралығындағы американдық экономиканың серпінін зерттеу нәтижелері бойынша жинақ пен кіріс арақатынасының салыстырмалы тұрақтылық фактісін тіркеді, бұл ұзақ уақыт аралығында жинақ нормасы салыстырмалы түрде тұрақты деген қорытындыға келді.

Қазақстанда жеке тұлғалар арасында жинақтауға шекті бейімділік деңгейін есептеу мақсатында жоғарыда көрсетілген формулаға сәйкес 2000 жылдан бастап 2020 жылға дейінгі кезеңдегі үй шаруашылықтарының жеке жинақтарының көрсеткіші ретінде халықтың табыстары мен мерзімді депозиттері туралы статистикалық деректерді пайдалана отырып есептеулер жүргізілді.

Жылдық жеке табыс көлемін алу үшін екі нұсқа сыналды: біріншісі жан басына шаққандағы номиналды ақшалай кірістерді халықтың санына көбейту болды, екіншісінде орташа айлық номиналды жалақы сәйкесінше он екі айға және жұмыспен қамтылған халықтың санына көбейтілді.

1-график. Жеке тұлғалардың мерзімді депозиттерінің өсу қарқынының, жан басына шаққандағы орташа табыстың, жұмыспен қамтылғандардың жылдық кірісінің және 2000-2020 жылдары жинақтауға шекті бейімділіктің серпіні.

**2015 жылы MPS валюта жинақтарын бағамдық қайта бағалауға байланысты 150%-дан жоғары болды*
Дереккөзі: ҚРҰБ, ҚРҰБ есептері

Алынған деректер 37,4%-ға тең 20 жыл ішінде жинақтауға шекті бейімділіктің орташа деңгейін береді. Бұл ретте 2008, 2015 және 2020 жылдар кезеңінде экономикадағы рецессиямен байланысты айырбастау бағамының әлсіреуімен қатар жүретін елеулі ауытқулар байқалды. Егер 2008, 2015 және 2020 жылғы шығарындылар алынып тасталса, онда жинақтауға шекті бейімділіктің орташа деңгейі 30%-ды құрайды.

Осылайша, орташа алғанда, жеке табыс өскен кезде халық үштен бірі жинақтауға бейім. Тұтынуға шекті бейімділікпен бірге жинақтауға шекті бейімділік бірлікті беретіндігін ескере отырып, халықтың қалған үштен екісін, дәлірек айтқанда жеке кірістің 70%-ын тұтынуға бейім деп болжауға болады.

Бағалау нәтижелері үй шаруашылықтарының 2020 жылы үнемдеуге бейімділігінің артуын көрсетеді, онда тұтыну сәйкесінше төмендеді. Тұтынушылық сұраныстың баяулауы дезинфляциялық әсер етті, оның жағдайында 2020 жылы Ұлттық Банк ынталандырушы ақша-кредит саясатын жүргізді.

2.4. Кредит нарығы

Экономикаға кредиттер соңғы 5 жылда рекордтық деңгейге жетіп, өсуді жалғастыруда. Жеке секторды кредиттеу ЕДБ кредит портфелінің өсуінің басты драйвері болып табылады. Тұтынушылық кредиттер халық кредиттерінің өсуіне негізгі үлес қосты. Кредиттердің құны төмендеуде.

ЕДБ кредиттік портфелі биылғы жылғы шілдеде жылдық мәнде 15,0%-ға немесе 2,1 трлн теңгеге өсіп, 16,0 трлн теңгені құрады.

Кредиттік портфельдің өсуінің негізгі факторы бөлшек сауда секторын теңгемен кредиттеу болып табылады. Корпоративтік секторға ұлттық валютадағы кредиттер де ЕДБ кредиттерінің өсуіне оң үлесін сақтап қалды (23-график).

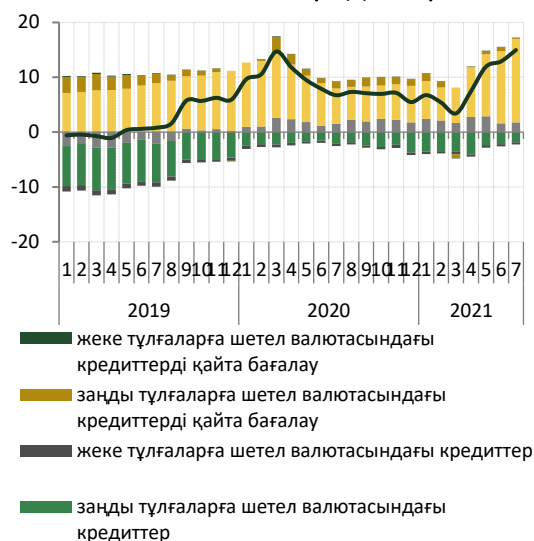
Тұтынушылық кредиттеудің өсуі жеке кредит портфелінің драйвері болып қала береді. Халықтың тұтынушылық мақсаттарына берілген кредиттер кірісті қалпына келтіру және үй шаруашылықтарын тұтынудың өсуі аясында өсті. Кейбір ЕДБ-нің маркетингтік акциялары мен мөлшерлемелерінің төмендеуі де сұраныстың өсуіне ықпал етті. Биылғы жылғы шілдеде мемлекет тарапынан іске асырылып жатқан тұрғын үй және ипотекалық бағдарламалар аясында ипотекалық кредиттер жылдық мәнде 38,4%-ға өсті (24-график).

Тұтынушылық кредиттердің құны өткен жылғы шілдедегі 20,5%-дан 19,9%-ға дейін төмендеді. Азаматтарға тұрғын үй салуға және сатып алуға берілген кредиттер бойынша орташа алынған мөлшерлеме базалық мөлшерлемеден төмен болып қалыптасуды жалғастыруда.

Биылғы жылдың басынан бастап нақты сектор субъектілеріне берілген кредиттер көлемі өткен жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда 18,1%-ға немесе 914,0 млрд теңгеге ұлғайды. Алайда өтелген кредиттердің салыстырмалы көлеміне байланысты портфельдің өсуі биылғы жылдың басынан әлдеқайда аз қалыптасты және бар болғаны 0,8%-ды құрады. Өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы және байланыс сияқты салалар оң үлес қосты.

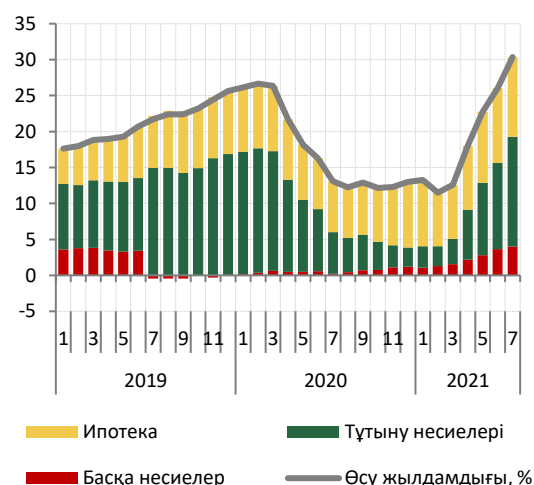
Шағын кәсіпкерлік субъектілеріне кредиттер 2,8 трлн теңгеге дейін 12,8%-ға өсті.

23 - график. Экономикаға кредиттер, ж/ж

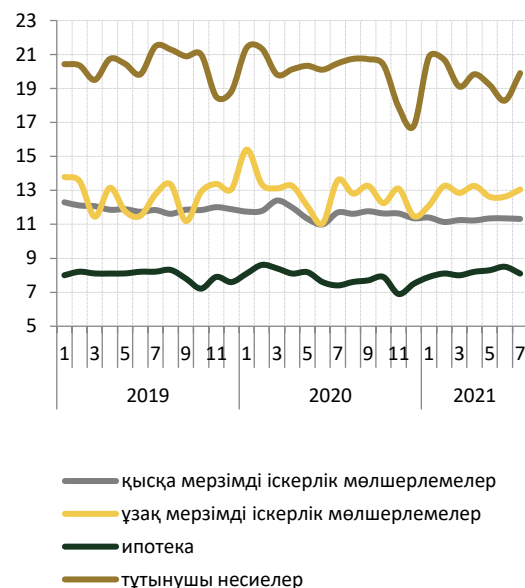
Дереккөзі: ҚРҰБ

24 - график. Бөлшек сектор кредиттерінің жылдық өсуіне құрамдастардың үлесі, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

25 - график. Ұлттық валютадағы
кредиттер бойынша
мөлшерлемелер, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

Банктерге жүргізілген кредиттеу бойынша пікіртерімге сәйкес шағын және орта бизнес субъектілері тарапынан кредиттерге сұраныс өсуде. Бірқатар банктерде кредиттік өнімдерді онлайн режимінде ұсынуды іске қосу шағын кәсіпкерлер тарапынан сұраныстың елеулі өсуіне алып келді. Банктердің ірі және орта бизнесті кредиттеуге дайындығы біршама өсті, бұл ірі және орта бизнестің кредиттерге мақұлданған өтінімдері үлесінің өсуін көрсетеді.

Бизнестің қысқа мерзімді сегменттегі теңгемен кредиттер бойынша орташа алынған мөлшерлеме биылғы жылғы шілдеде 0,5 пайыздық тармаққа 2020 жылғы шілдедегі 11,8%-дан 11,3%-ға дейін төмендеді. Ұзақ мерзімді кредиттердің құны 13,1%-ға дейін 0,5%-ға төмендеді (25-график).

III. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЛАР

III. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЛАР

3.1. Сыртқы сектор

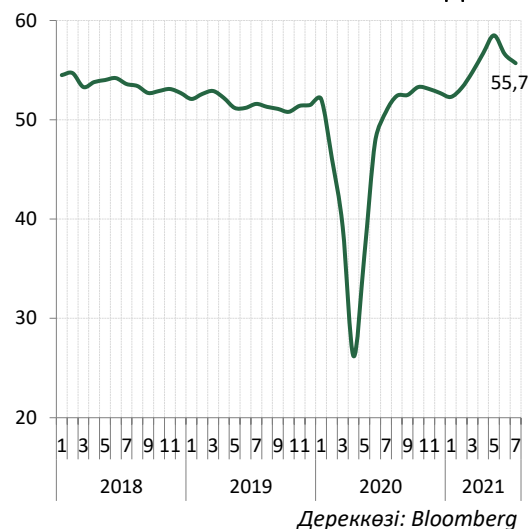
Әлемдегі экономикалық белсенділік әлсіз серпінмен сипатталады (25-график). Екінші ай қатарынан Global Manufacturing PMI көрсеткішінің өсуі баяулауда (2021 жылғы шілдеде 55,4 тармақ, 2021 жылғы мамырда 52,0 тармақ). Негізгі тежеуші әсерді Азия елдері (Жапония, Таиланд, Малайзия, Индонезия) көрсетеді. Сонымен қатар, Қытай экономикасының баяулау қаупі бар, онда 2020 жылғы сәуірден бастап (қатаң локдаун кезеңі) алғаш рет сұраныстың төмендеуі байқалды (Manufacturing PMI көрсеткіші шілдеде 2021 жылғы маусымдағы 51,3-тен 50,3 тармаққа дейін төмендеді). Сұраныс, ең алдымен, өнімнің қымбаттауына, сондай-ақ COVID-19 вирусының қайта өршуіне және су тасқынына байланысты төмендейді.

Тұтынушылық сұраныстың артуы, сондай-ақ жаһандық жеткізілім тізбегіндегі проблемалардың сақталуы жағдайында шикізат пен дайын өнімнің бағасы тарихи ең жоғарғы көрсеткішпен қалыптасуда. 2021 жылғы маусымның қорытындысы бойынша ЕО елдерінде өнеркәсіптік өнім өндірушілердің бағасы 2008 жылғы шілдеден бастап алғаш рет 10,3%-ға (ж/ж) (10,8%) өсті. Ірі еуропалық елдер арасында бағаның күрт өсуі Испанияда – 15,4%-ға (ж/ж), Италияда – 11,0%-ға (ж/ж), Германияда – 7,6%-ға (ж/ж) байқалды. АҚШ-та автомобиль және жүк салаларындағы бағаның өсуі есебінен өндірушілер бағасының өсуі 7,1%-ға жетті (ж/ж) (2021 жылғы қаңтар – 1,7% (ж/ж)).

Тауарлар бағасының өсуінің ағымдағы жалпы әлемдік үрдісі, аурудың өсуімен бірге тұтынушылық сұранысқа тежеуші әсер етеді, бұл бөлшек сауда көлемінің әлсіз көрсеткіштерімен қатар жүреді. ЕО елдерінде 2021 жылғы маусымда бөлшек сауданың өсу қарқыны 2021 жылғы мамырдағы 8,9%-дан (ж/ж) 5,3%-ға (ж/ж) дейін, АҚШ-та – 28,1%-дан (ж/ж) 18,0%-ға дейін баяулады. Қытайда тұтынушылық белсенділік жыл басындағы 12,1%-дан (ж/ж) 30%-ға (ж/ж) дейін баяулады.

Өз кезегінде әлемдік мұнай нарығында түзету жалғасуда. Brent маркалы мұнай бағасы бір баррель үшін 66-72 АҚШ доллары аралығында ауытқуда (27-график). Мұнай бағасына негізгі қысым COVID-19 пандемиясымен жалғасуда, бұл әлемдік экономика мен мұнайға деген сұраныстың қалпына келуіне қауіп төндірді.

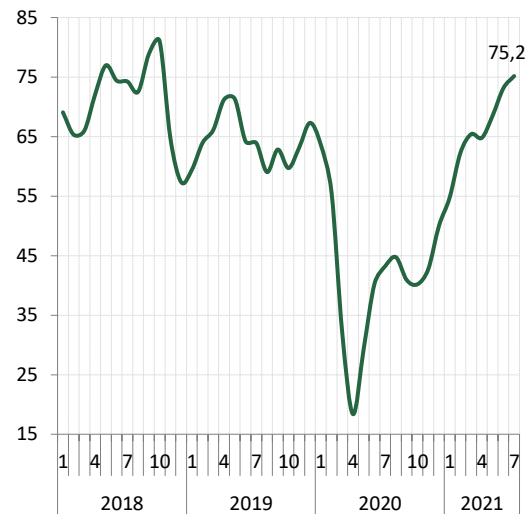
26 - график. Іскерлік белсенділіктің жаһандық композиттік индексі

Дереккөзі: Bloomberg

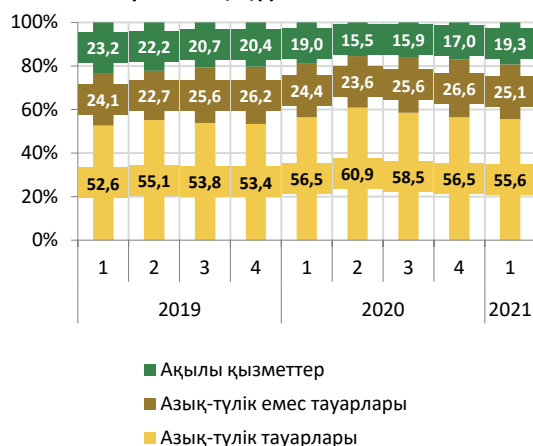
* – 50-ден жоғары индекс мәні көрсеткіштің өсуін, 50-ден аз – оның төмендеуін, 50-ге тең – оның өзгермейтіндігін білдіреді

27 - график. Brent маркалы мұнай бағасы, АҚШ долларымен. (айына орта есеппен)

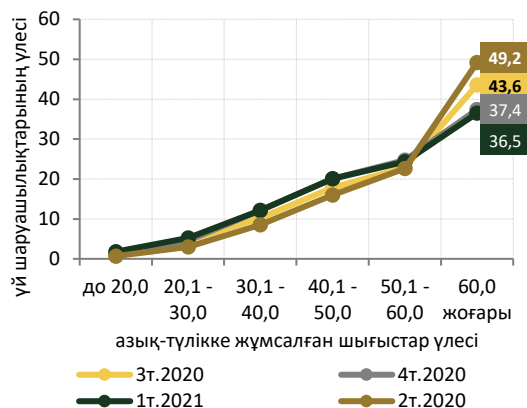
Дереккөзі: U.S. Energy Information Administration (EIA)

28 - график. Үй шаруашылықтарының номиналды тұтыну шығыстарының құрылымы

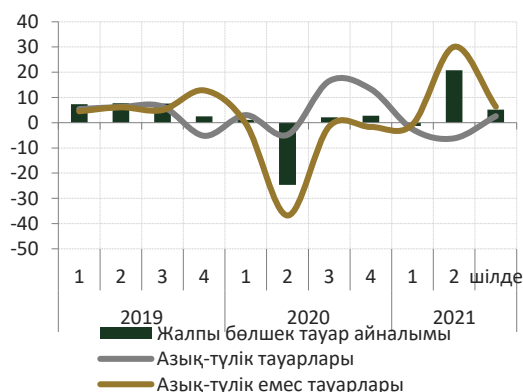
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

29 - график. Тұтыну шығыстарында тамақ өнімдерін сатып алуға арналған үй шаруашылықтары шығыстарының үлесі, %-бен

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

30 - график. Бөлшек тауар айналымының серпіні, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

3.2 Ішкі экономиканың дамуы

Үй шаруашылығының тұтынуы 2021 жылғы бірінші тоқсанда қалпына келуін жалғастырды. Үй шаруашылықтарының нақты тұтыну шығыстарының жылдық өсімі 3,7%-ды құрады. 2021 жылғы екінші тоқсандағы үй шаруашылықтарын тұтынудың жанама көрсеткіштерінің ағымдағы серпіні тұтынудың белсенді түрде қалпына келуін көрсетеді.

2021 жылғы бірінші тоқсанда қатаң карантиндік шектеулер кезеңіндегі елеулі өзгерістен кейін үй шаруашылықтарының тұтынуының пандемияға дейінгі құрылымының толық қалпына келуі байқалды. Тұтынуға арналған жиынтық шығыстарда халықтың ақылы қызметтерге арналған номиналды шығындарының үлесі өсті және азық-түлікке арналған шығыстардың үлесі төмендеді (28-график). Бұл үрдіс дағдарыс кезеңінде тұтыну шығындарының көп бөлігін азық-түлікке бағыттаған үй шаруашылықтары санының азаюынан да байқалады (29-график).

Тұтыну секторындағы қалпына келу үрдісі жеке тауар айналымының оң серпінімен қатар жүруде. Шілдеде азық-түлік тауарларының тауар айналымы 2020 жылдың соңынан бастап өсу аймағына шықты (30-график). Азық-түлік тауар айналымының өсуі азық-түлік өнімдерінің ішкі өндірісінің жедел өсу қарқынымен (шілдеде 18,6%-ға өсу, ж/ж), сондай-ақ азық-түлік импортының өсуімен (екінші тоқсанда 17,7%-ға өсу, ж/ж) қолдау тапты.

Азық-түлікке жатпайтын тауарлардың тауар айналымы 2021 жылғы шілдеде, 2021 жылғы екінші тоқсанда айтарлықтай өскеннен кейін, 2020 жылғы базаның төмен болуына байланысты өсу қарқынын бәсеңдетті (30-график). Бұл ретте ағымдағы өсу қарқыны пандемияға дейін азық-түлікке жатпайтын тауар айналымының өсу серпініне сәйкес келеді (2019 жылы 7,1%-ға өсу). Оң серпін тұтынушылық кредиттердің жоғары өсу қарқынымен және азық-түлікке жатпайтын импорттың жедел қарқынмен өсуінен (номиналды мәнде 34,6%-ға өсу) қолдау тапты, олар екінші тоқсанда жылдық мәнде 2,1 есе өсті.

Жыл басынан бері трикотаж және шұлық бұйымдары (2,9 есе өсті), киім (87%-ға), автомобильдер және олардың керек-жарақтары (70,4%-ға), электр және тұрмыстық аспаптар (53,7%-ға), мотор отыны (33,5%-ға), ет және ет өнімдері (82,3%-ға) және сусындар (87%-

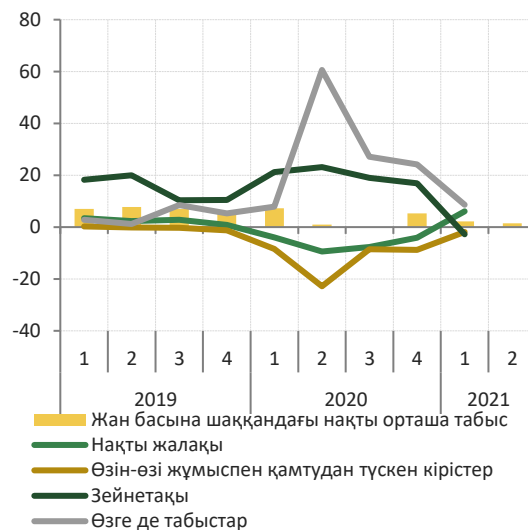
ға) сату көлемінің өсу деңгейі жоғары болды. Аталған тауарлар бағасының өсу қарқыны нысаналы дәліздің жоғарғы шегінен асып түседі. Азық-түлікке жатпайтын тауарлар мен кейбір азық-түлік тауарларының айтарлықтай өсуі, сондай-ақ осы тауарлар бағасының жоғары өсуі экономикадағы ішкі сұраныстың проинфляциялық сипатын көрсетеді.

Халықтың тұтынуының өсуіне Қазақстан халқы табысының оң серпіні қолдау көрсетеді. 2021 жылғы бірінші тоқсанда халықтың жан басына шаққандағы нақты орташа табысы 2,2%-ға өсті (31-график). Құрылымда жалдамалы жұмыстан түсетін кірістердің және басқа да кірістердің өсуі байқалады. Зейнетақыдан нақты кіріс жоғары инфляция жағдайында төмендеді. Өзін-өзі жұмыспен қамтудан түсетін нақты кіріс 2020 жылы айтарлықтай төмендегеннен кейін өсіп келе жатқан үрдісті көрсетеді және нақты сектордағы іскерлік белсенділіктің жандануы және кәсіпорындардың өнімді сатудан түсетін кірістерінің өсуі жағдайында біртіндеп қалпына келді.

2021 жылғы екінші тоқсанда экономикадағы инфляциялық процестердің одан әрі жеделдеуіне қарамастан, халықтың жан басына шаққандағы нақты табысы қалыпты өсу қарқынын сақтап қалды (31-график). Бұған жалдамалы жұмыскерлердің нақты жалақысының жоғары өсу қарқыны (10,4%-ға өсу) ықпал етті. Нақты жалақының өсуі тау-кен өндірісі мен тұру және тамақтану қызметтерін қоспағанда, экономиканың барлық салаларында орын алды.

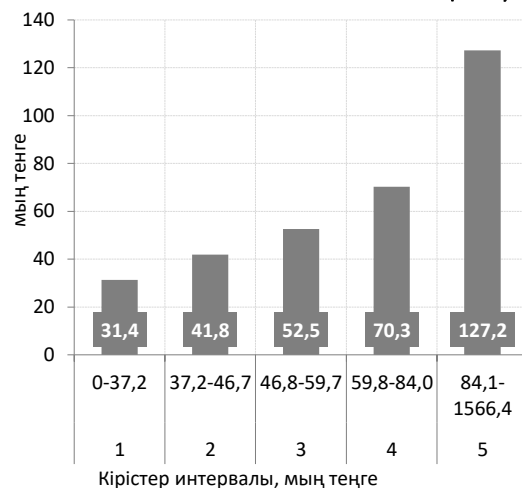
Сонымен қатар, Қазақстанда халық табысының айтарлықтай саралануы сақталып отыр (32-график). Қазақстан халқының табыс деңгейі бойынша ең аз қамтамасыз етілген топқа жататындарының 20%-ның 2021 жылғы бірінші тоқсанда жан басына шаққанда орташа табысы бір айда орта есеппен 37,2 мың теңгеден аз болды. Топтың екінші 20%-ының табысы 37,2-46,7 мың теңге аралығында болды. Ең жоғары қамтамасыз етілген халықтың соңғы 20% тобы топтағы ең үлкен және ең аз кірістер арасындағы ең үлкен алшақтықпен сипатталды. Мәселен, 2021 жылғы бірінші тоқсанда кіріс деңгейіндегі ауқым 1,48 млн теңгені құрады. Бұл ретте, топтағы орташа табыс небәрі 127 мың теңгені құрады.

31 - график. Халықтың нақты кірістерінің және оның құрамдас бөліктерінің серпіні ж/ж, %

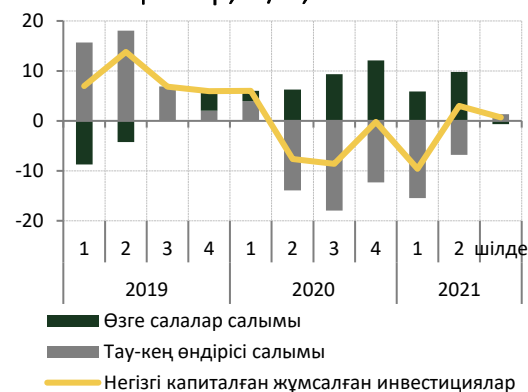
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

32 - график. Халықтың 20%-дық топтары бойынша кірістерді бөлу кезінде халықтың жан басына шаққандағы орташа айлық кірісі (2021 жылғы 1-тоқсан)

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

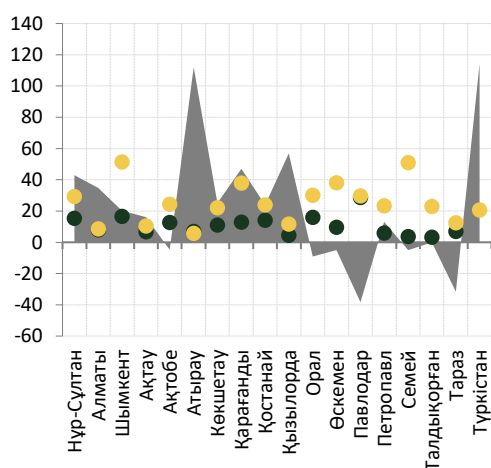
33 - график. Негізгі капиталға инвестициялар, ж/ж, %

34 - график. Тұрғын үй құрылысына инвестициялар және жылжымайтын мүлік нарығындағы бағалар, ж/ж, %

35 - график. Өңірлер бойынша тұрғын үй құрылысына инвестициялар және жылжымайтын мүлік нарығындағы бағалар, ж/ж, %

2021 жылғы бірінші тоқсанда экономикадағы экономикалық белсенділік жанданған шағында Қазақстан кәсіпорындары қалыптасқан жаңа жағдайларға біртіндеп бейімделді, олардың қаржылық жай-күйінің жақсарғаны және іске асырудан түсетін кірістердің ұлғайғаны байқалды.

Бұл жағдай экономикадағы инвестициялық белсенділікке оң әсерін тигізді. Екінші тоқсанда негізгі капиталға инвестициялар 2019 жылдың соңынан бері алғаш рет өсу аймағына шықты (33-график). Технологиялық құрылымда құрылыс жұмыстарының өсуі жалғасты және машиналарға, жабдықтарға, көлік құралдарына және оларды күрделі жөндеуге салынатын инвестициялардың қалпына келгені байқалды.

Шілдеде негізгі капиталға инвестициялардың өсуі 0,7%-ға дейін бәсеңдеді, бұл ретте құрылымда 2020 жылғы бірінші тоқсаннан бері алғаш рет тау-кен өндіру саласына салынатын инвестициялардың қалпына келгені байқалды (34-график).

Жылдың басымен салыстырғанда, 2021 жылғы екінші тоқсаннан бастап инвестициялық белсенділіктің қозғаушы күшіне айналған өңдеу өнеркәсібіндегі, жылжымайтын мүлікпен операциялардағы және көліктегі инвестициялар бәсеңдей бастады. Керісінше, құрылыста (2021 жылғы 7 айда 2,3 есе өсті), кәсіби және ғылыми-техникалық қызметте (18%-ға), өзге қызмет түрлерінде (2,7 есе өсті) инвестициялардың қарқын алғаны байқалады.

Екінші тоқсанда тұрғын үй құрылысына инвестициялардың өсу қарқыны біраз бәсеңдегеніне қарамастан елеулі күйінде қалды (34-график). Жылжымайтын мүлік нарығындағы бағаның өсіп бара жатқанының бір себебі халықтың жоғары инвестициялық белсенділігінде. Бұл ретте қайталама сектордағы бағалар тез өсіп келеді, бұл баға белгілеудегі сұраныс құрамының жоғары болғандығын көрсетеді (34-график). Екінші тоқсанда жылжымайтын мүліктің қайталама және бастапқы нарығындағы бағалар сәйкесінше 24,5%-ға және 11,2%-ға өсті. Сонымен қатар, тұрғын үй құрылысына инвестициялардың өсуі Қазақстанның барлық өңірлерінде орын алған жоқ, мысалы БҚО-да, ШҚО-да, Ақтөбе, Жамбыл және Павлодар облыстарында құлдырағаны байқалады (35-график). Сонымен бірге, аталған аймақтарда жылжымайтын мүліктің бастапқы

және қайталама нарықтарындағы баға өсімінің бәсеңдегені көрінбейді. Кейбір өңірлерде жылжымайтын мүліктің қайталама нарығындағы бағаның өсуі 50%-дан асады (35-график).

СЖРА ҰСБ-ның алдын ала деректері бойынша 2021 жылғы қаңтар-маусымда сыртқы сауда айналымы 45,3 млрд АҚШ долларын құрады және 2020 жылғы қаңтар-маусыммен салыстырғанда 4%-ға ұлғайды, оның ішінде экспорт 2,7%-ға (27 млрд АҚШ доллары), импорт – 5,9%-ға (18,3 млрд АҚШ доллары) артты.

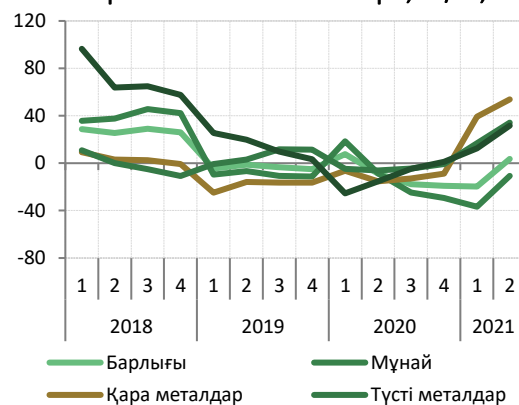
Жалпы экспорттың өсуіне қарамастан, оның құрылымындағы мұнай экспорты құндық көрсеткіш бойынша 10,8%-ға (ж/ж) төмендеді (36-график). Елдерге бөлгенде мұнайдың құндық экспортының Үндістанға – 52,2%-ға (ж/ж), Италияға – 13%-ға, Швейцарияға – 42,9%-ға және Қытайға – 39,5%-ға төмендегені байқалады (37-график).

2021 жылғы бірінші жартыжылдықта мұнай өндірісі 5,7%-ға (ж/ж) қысқарған кезде мұнай экспорты заттай мәнде 11,4%-ға (ж/ж), оның ішінде Үндістанға – 51,4%-ға, Италияға – 13,8%-ға, Қытайға – 47,3%-ға, Швейцарияға – 45,7%-ға төмендеді. Сонымен қатар, Испанияға мұнай экспортының 64,6%-ға және Сингапурға мұнай экспортының 20 есе күрт өскені байқалады.

Түсті металдар экспортының құрылымында құндық мәні бойынша 2021 жылғы қаңтар-маусымда мыс экспортының 39,6%-ға (ж/ж), алюминий экспортының 33,8%-ға, күміс экспортының 65%-ға, мырыш экспортының 7,8%-ға ұлғайғаны байқалады, ал сол уақытта қорғасын экспорты 10%-ға қысқарды. Бұл ретте Қытайға жеткізілімдердің 16,6%-ға, қорғасынның 40,8%-ға, оның ішінде Вьетнамға жеткізілімдердің 51,6%-ға төмендеуіне байланысты мыс экспорты нақты мәнде 10,5%-ға (ж/ж) азайды. Сонымен қатар, алюминий экспортының 15,4%-ға (ж/ж), атап айтқанда Түркияға – 98,6%-ға артқаны байқалады.

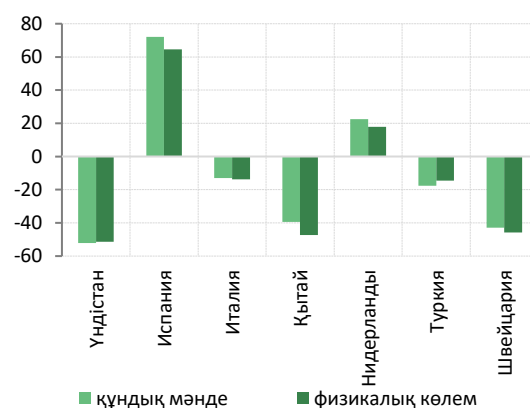
Қара металдар мен олардан жасалған бұйымдар тобында жалпақ илем экспорты құндық мәнде 2,0 есе (ж/ж), темір кендері мен концентраттары 2,1 есе және ферроқорытпалар 27,7%-ға ұлғайды. Бұл ретте Ресейге жеткізілімдердің тиісінше 48,8%-ға және 22,8%-ға өсуіне байланысты жалпақ илем экспорты 16,1%-ға, темір кендері мен концентраттар 20,3%-ға ұлғайды. Осылайша, метал экспортының өсуінің көбінесе олардың бағасының өсуіне байланысты болғанын көруге болады.

36 - график. Жинақталған жиынтығымен тауарлардың негізгі топтары бойынша экспорт, ж/ж, %

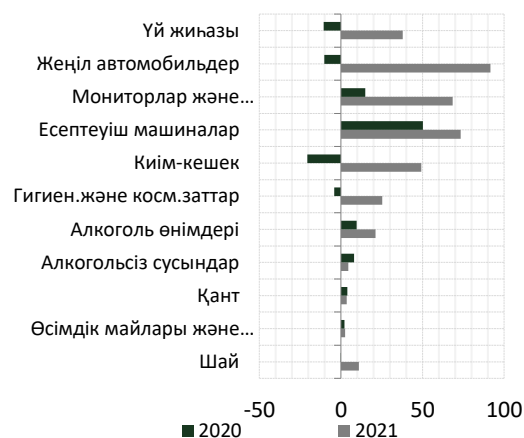
Дереккөзі: ҚРҰБ

37 - график. 2021 жылғы қаңтар-маусымдағы елдер бойынша мұнай экспорты, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

38 - график. 2021 жылғы қаңтар-маусымдағы жекелеген тұтыну тауарларының импорты, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

2021 жылғы бірінші жартыжылдықта тұтынушылық сұраныс пен іскерлік белсенділіктің біртіндеп қалпына келуі аясында импорттың 5,9%-ға, оның ішінде Қытайдан келетін импорттың 31,3%-ға (ж/ж) және ЕАЭО елдерінен келетін импорттың 18,8%-ға, оның ішінде Ресейден келетін импорттың 19,2%-ға өскені байқалды.

2021 жылғы қаңтар-маусым қорытындылары бойынша азық-түлік тауарлары импортының ұлғаюы өсімдік майлары мен майлар импортының – 14,2%-ға, қант импортының – 26,8%-ға, алкогольсіз сусындар импортының – 60,7%-ға және алкоголь өнімдері импортының – 21,2%-ға артуымен байланысты. Азық-түлікке жатпайтын тауарлар импортының өсуі гигиеналық және косметикалық құралдар импортының – 25,4%-ға, киім-кешек импортының – 49,2%-ға, жеңіл автомобильдер импортының – 91,6%-ға және үй жиназдары импортының – 37,9%-ға ұлғаюымен байланысты (38-график). Сондай-ақ темірден жасалған шыбықтар, жүк тасымалдауға арналған моторлы көлік құралдары, ауыл шаруашылығына арналған жабдықтар импортының күрт артқанын атап өткен жөн. Екінші жағынан, крандар, клапандар мен вентильдер, тоңазытқыш және мұздатқыш жабдықтарының импорты айтарлықтай төмендеді.

3-бокс. "2021 жылғы тамыз-қыркүйек" болжамдық раундтағы ағымдағы макроэкономикалық жағдайларды бағалау шеңберінде төлем баланстары серпініндегі ағымдағы үрдістер

Жаһандық пандемия әлемдік капитал ағындарының қайта бөлінуіне әкелді. Егер 2018 және 2019 жылдары капиталдың дамыған елдерден дамушы¹ елдерге жылыстағаны байқалса, 2020 жылы кері үрдіс байқалды. Халықаралық валюта қоры (ХВҚ) берген деректерге сәйкес 2019 жылы дамыған елдерден капиталдың таза әкетілуі 118,2 млрд АҚШ долларын құрады, ал 2020 жылы 400 млрд АҚШ долларында капиталдың таза әкелінуі байқалды. Бұл ағын негізінен АҚШ есебінен қамтамасыз етілді. 2019 жылы дамушы елдерде және экономикасы өтпелі елдерде 167,6 млрд АҚШ долларында капиталдың әкелінуі, 2020 жылы – 33,5 млрд АҚШ доллары көлемінде капиталдың әкетілуі байқалды (1- график).

Шекаралардың жабылуы және жеткізілім тізбегінің бұзылуы әлемдік тауарлар мен қызметтер саудасын нашарлатты. Сауда және даму жөніндегі Біріккен Ұлттар Ұйымының (UNCTAD) деректері бойынша 2020 жылы халықаралық сауда көлемі 2019 жылмен салыстырғанда 8%-ға төмендеген, оның ішінде тауарлар саудасы 6%-ға, ал қызметтер айналымы 16,5%-ға төмендеген.

Пандемия салдарынан туындаған жаһандық сауда ағындары мен капитал ағындарындағы теңгерімсіздік дүние жүзіндегі елдердің төлем баланстарының тұрақтылығын төмендетті. ЕАЭО елдерінде төлем баланстарына байланысты ахуал экономиканы әртараптандырудың салыстырмалы түрде төмен деңгейімен күрделене түсті.

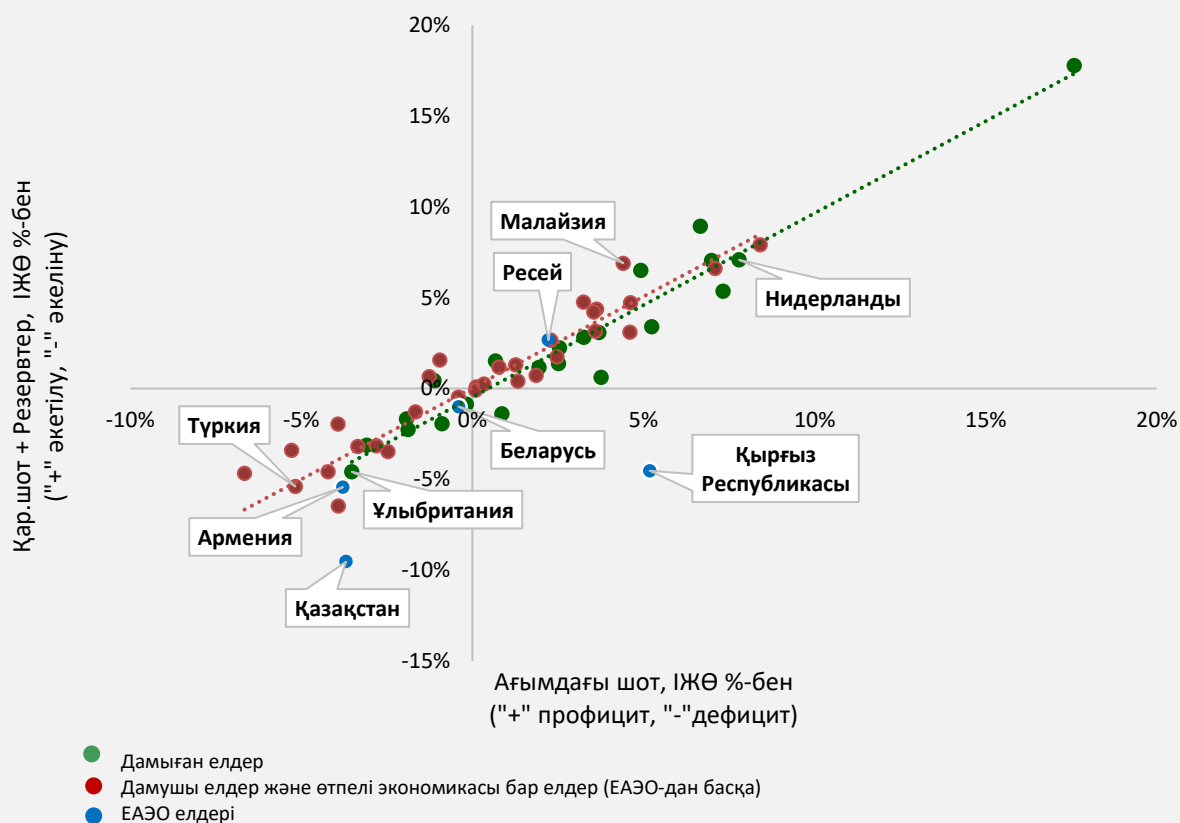
ЕАЭО елдерінің **ағымдағы шотының** профициті 2020 жылғы екінші тоқсанда төмендей бастап, 2020 жылғы үшінші тоқсанда тапшы болды. (2-график). Бұлай төмендеу 2019 жылмен салыстырғанда 2020 жылы мұнай бағасының (64 АҚШ долларынан 42 АҚШ долларына дейін) төмендеуіне байланысты болды. Бұл ЕАЭО-ның басты екі мұнай державасы – Қазақстан мен Ресейдің экономикасына айтарлықтай әсер етті. 2021 жылғы бірінші тоқсанда осы елдердегі **сауда балансының** профициті тиісінше 40%-ға (ж/ж) және 37%-ға (ж/ж) азайды, бұл – импорт өсімінің экспорт өсімінен басым болуына байланысты. Бұл үрдіс іскерлік белсенділіктің қалпына келуіне, кейінге қалдырылған сұраныстың іске асуына және азық-түлік бағасының өсуіне байланысты дәрі-дәрмектерге, компьютерлерге, телефондарға және көлік құралдарына сұраныстың артқанын білдіреді.

ЕАЭО-ның өзге елдеріне қарағанда Беларусь елі пандемия кезінде бұқаралық іс-шараларды өткізуге тыйым салғаны болмаса, шектеу шараларын енгізуден бас тартты. Нәтижесінде, осы жылғы бірінші тоқсанда Беларусьте экспорттың қарқынды өсуі есебінен сауда балансы тапшылығының 53%-

¹ Елдер Morgan Stanley Capital International (MSCI) (<https://www.msci.com/market-classification>) жіктеуіне сәйкес топтарға бөлінген. Іріктемеге 2020 жыл бойынша деректері алынған елдер кіреді: дамыған елдер – 22 ел, дамушы елдер және өтпелі экономикасы бар елдер – 36 ел.

ға төмендегені байқалды, оның басым бөлігін минералдық өнімдер, азық-түлік тауарлары және ауыл шаруашылық шикізаты құрады.

1-график. 2020 жылдың қорытындысы бойынша әлем елдерінің төлем баланстары

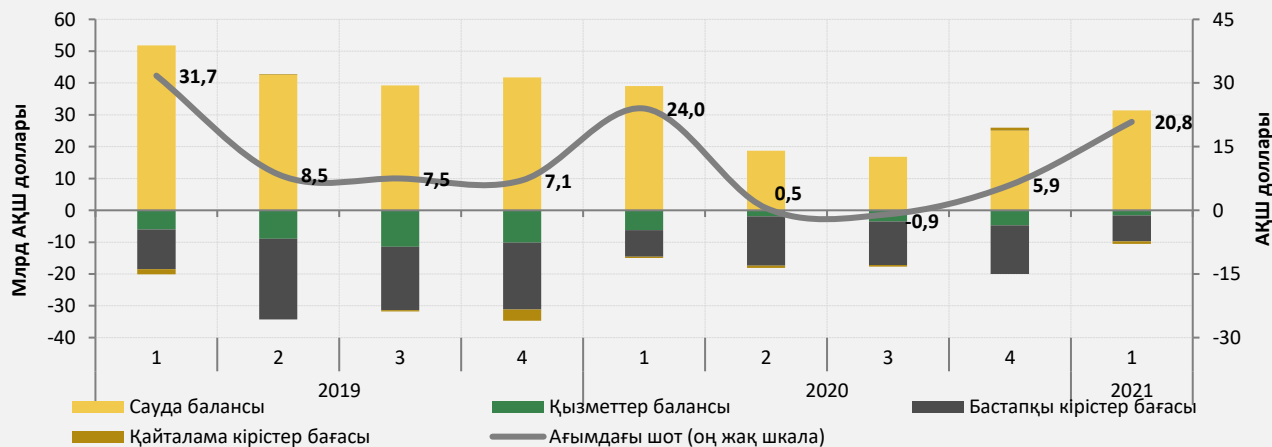

Дереккөзі: ХВҚ

* Елдер Morgan Stanley Capital International (MSCI) жіктеуіне сәйкес топтарға бөлінген.

2021 жылғы бірінші тоқсанда Армения мен Қырғызстандағы сауда балансының теріс сальдосы тиісінше 40%-ға және 24%-ға қысқарды, ол төлемге қабілетсіз халық үлесінің өсуіне байланысты импорттың тиісінше 16%-ға және 17%-ға төмендеуіне байланысты болды. Тауарлар экспорты негізінен шектеу шаралары мен тұтыну тауарлары өндірісінің (мысалы, тоқыма өндірісі) қысқаруы есебінен тиісінше 2%-ға және 9%-ға төмендеді.

2-график. ЕАЭО елдерінің ағымдағы шотының негізгі құрауыштары

Дереккөзі: ЕЭК

ЕАЭО елдерінің **көрсетілетін қызметтер балансының** тапшылығы карантиндік шаралар әсер еткен қызметтер – туризм, халықаралық тасымалдар және өзге де іскерлік қызметтер көлемінің төмендеуі салдарынан айтарлықтай қысқарды. Туризм саласы маңызды құрамдас бөлігі болып табылатын Армения экономикасы шектеу шаралары мен 2020 жылғы қыркүйек – қарашада болған Таулы Қарабақтағы қарулы қақтығыстың салдарынан қатты зардап шекті. Беларусьяда, керісінше, еш өзгермейтін импортпен (+1%, ж/ж) салыстырғанда қызметтер экспортының өскені (+5%, ж/ж) байқалды. Бұл 2021 жылғы бірінші тоқсанда көбінесе телекоммуникация, IT және көлік қызметтері есебінен қалыптасқан қызметтер балансы профицитінің (+11%, ж/ж) өсуіне алып келді.

Инвестициялардың елеулі үлесі тау-кен өндіру секторына бағытталған ЕАЭО елдеріндегі **кірістер балансының** серпінінде елеулі өзгерістер байқалды. Ресей мен Қазақстанда 2020 жылы мұнай бағасының құлдырауы шикізат секторында жұмыс істейтін шетелдік тікелей инвесторлар кірістерінің төмендеуіне байланысты кірістер балансы тапшылығының қысқаруына әкелді. Армения мен Қырғызстанда кірістер балансы тапшылығының төмендеуі шетелде жұмыс істейтін мигранттардан түсетін ақша түсімдерінің азаюына байланысты тежелді. Энергия көздеріне әлемдік бағалардың қалпына келуі салдарынан 2021 жылғы бірінші тоқсанда ЕАЭО елдері кірістері балансының нашарлағаны байқалды.

Ресейден басқа ЕАЭО елдерінің **қаржылық шоты (резервтік активтерді есепке алмағанда)**, 2020 жылы капиталдың таза кірісімен сипатталды. Беларусьядағы кіріс негізінен шетелдік инвесторлардың кірістерін қайта инвестициялаумен түсіндіріледі. Қазақстандағы кіріс бейрезиденттердің кірістерін қайта инвестициялаудан басқа, портфельдік активтерді сатуға және бүкіл әлем алдындағы міндеттемелердің өсуіне байланысты мемлекеттік сектордың операцияларымен қамтамасыз етілді. Армения мен Қырғызстанда қаражат негізінен резиденттер міндеттемелерінің өсуі есебінен тартылды. 2021 жылғы бірінші тоқсанда Қырғызстаннан басқа, жоғарыда аталған елдерде капиталдың осыған ұқсас қозғалысы байқалды. Қырғызстанда таза әкетілу кредиттердің ұлғаюына қарағанда шетелдегі активтердің қарқынды өсуімен байланысты болды. Ресейдің қаржы шотының оң сальдосы 2020 жылы және 2021 жылғы бірінші тоқсанда активтерді шетелде өсірумен түсіндірілді.

Жалпыға бірдей белгісіздік аясында шекаралардың жабылуы, энергия ресурстары бағасының құлдырауы, аурудың өршуі ЕАЭО елдерінің ағымдағы шоттарының күрт нашарлауына әкелді. Ресейден басқа, қарастырылып отырған елдердегі ағымдағы тапшы шот қаржылық шоттағы таза ағынмен (резервтік активтерді есептемегенде) ішінара өтелді. 2021 жылғы бірінші тоқсанда әлемдік экономиканың біртіндеп қалпына келуі және елдердің «жаңа ахуалға» бейімделуі ЕАЭО елдерінің ағымдағы шоттарының біртіндеп жақсаруына әкелді. Бұл ретте, елдердің қаржылық шотында 2020 жылғы үрдістер сақталды.

3.3 Еңбек нарығы

39 - график. Жұмыссыздық деңгейі және жұмыспен уақытша қамтылмаған халық

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

2021 жылғы екінші тоқсанда еңбек нарығындағы жағдай едәуір жақсарды. Жұмыс күшінің саны 1,1%-ға ұлғайды, оның құрылымында жұмыспен қамтылғандар саны өсті және жұмыссыз халық саны азайды. Осы жағдайда жұмыссыздық деңгейі өзгеріссіз қалып, 4,9% болды.

Еңбек нарығындағы қолайлы жағдаймен қатар уақытша жұмыссыз халық саны дағдарысқа дейінгі деңгейде сақталып отыр (39- график). Жұмыспен уақытша қамтылмаған халық санының азаюына байланысты жұмыспен қамту органдарына түсетін өтініштер саны қысқарып келеді және 2019 жылғы деңгейде тұрақталды (40-график).

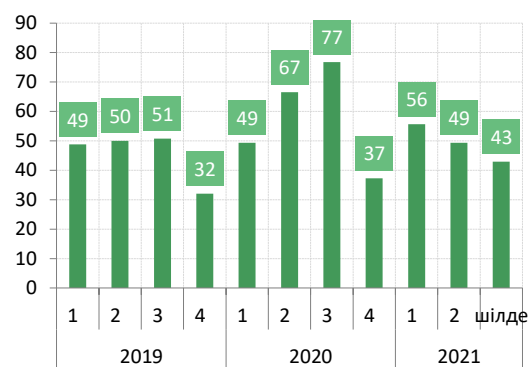
Жұмыс күшінің құрылымында 2020 жылғы бірінші тоқсаннан бері алғаш рет жұмыспен қамтылған халық өсуде, екінші тоқсанда өсім 1,2% құрады. Жұмыспен қамтылған халық арасында өзін-өзі жұмыспен қамтитындардың өсу қарқыны (3,0%-ға өсу) жалдамалы жұмыскерлер (0,6%-ға) өсімінен басып озады.

Салалар бойынша жұмыспен қамтылғандар санының өсуі біркелкі болмады. Өндіріс салаларының ішінде өсім тау-кен өндіру өнеркәсібінде, сумен жабдықтауда және электрмен жабдықтауда байқалды, бұл жалдамалы жұмыскерлер санының өсуіне себеп болды.

Қызмет көрсету салалары ішінде пандемия басталғаннан бері жұмыспен қамту қысқарып келе жатқан салалар бар. Мысалы, 2020 жылдан бастап ең алдымен карантиндік шектеу шаралары қатты әсер еткен, оның ішінде COVID-19-дың қайта өршуі салдарынан карантиндік шектеу шараларын кезең-кезеңімен күшейту шеңберінде тығырыққа тірелген секторларда жұмыспен қамту қысқаруда. Мысалы, жұмыспен қамтылған халықтың тұру және тамақтану қызметтерінде құлдырауы 7,4%, өнер, ойын-сауық және демалыс саласындағы құлдырауы 1,1% болды (41-график). Осы салалардағы жұмыспен қамтудың төмендеуіне жалдамалы қызметкерлердің қысқаруы себеп болды, ал ондағы өзін-өзі жұмыспен қамтитындар саны артып келеді. Көлік саласында аталған салалардағыдай пандемия басталған сәттен бері өзін-өзі жұмыспен қамтитындар саны өскен кезде жалдамалы қызметкерлер санының азаюына байланысты жұмыспен қамтудың қысқаруы (1,7%-ға) жалғасуда. Өзін-өзі жұмыспен қамтитындар санының ұлғаюына байланысты құрылыста, кәсіби ғылыми-техникалық қызметте, басқару және қосалқы қызмет көрсету және байланыс қызметінде жұмыспен қамтудың өскені байқалды. Аталған салалардағы жалдамалы қызметкерлердің төмендеуі салалардағы жұмыспен қамтудың барынша өсуін тежеді. Яғни, жалдамалы қызметкерлердің жалпы санының өсуіне қарамастан, сала бойынша бөлгенде қызмет көрсету саласының көптеген секторларында жалдамалы қызметкерлердің азайғаны байқалады (41-график).

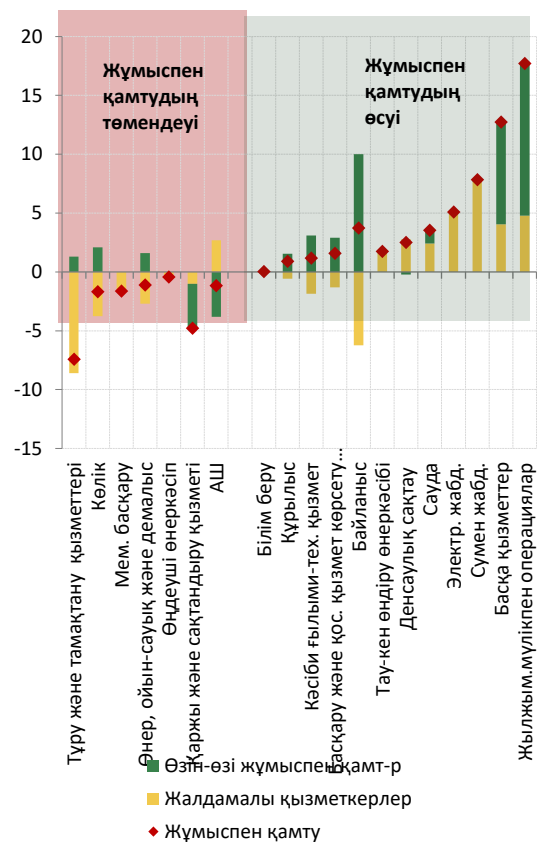
2021 жылғы екінші тоқсанда нақты сектордағы іскерлік белсенділіктің жандануы аясында салалардағы шығарылым қалпына келтіріліп, Қазақстан ІЖӨ-сі өсу аймағына шықты. Жұмыспен қамтумен салыстырғанда қосылған құнның тез өсуі

40 - график. Халықты жұмыспен қамту органдарына жұмыс іздеушлер ретінде мың адам жүгінді

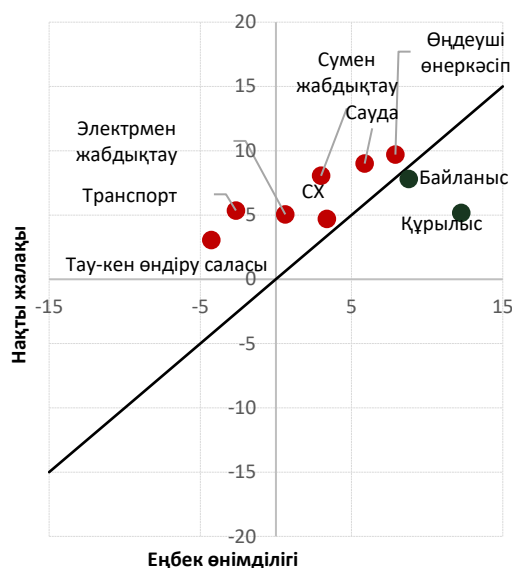
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

41 - график. 2021 жылғы екінші тоқсанда ВЭД бойынша халықтың жұмыспен қамтылуына жалдамалы жұмыскерлер мен өзін-өзі жұмыспен қамтитын халықтың қосқан үлесі, ж/ж, %

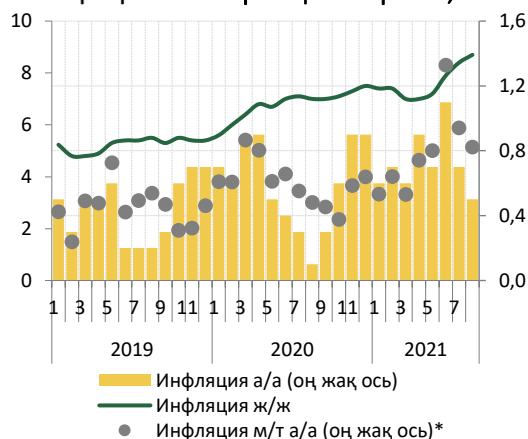
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, РҰБ есептері

42 - график. 2021 жылғы бірінші жартыжылдықтағы ж/ж жинақталған жиынтығымен еңбек өнімділігі және нақты жалақы, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

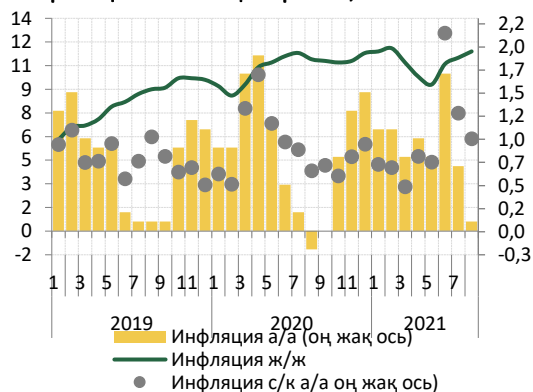
43 - график. Инфляция серпіні, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

* Маусымдық түзету 2011 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін X-12-ARIMA әдісі арқылы жүргізілді

44 - график. Азық-түлік инфляциясының серпіні, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

нәтижесінде 2021 жылғы бірінші жартыжылдықтың қорытындысы бойынша еңбек өнімділігі оң аймаққа шықты.

Сонымен қатар, экономикада нақты еңбекақы төлеудің өсуі қарқын алып келеді, оның өсуі екінші тоқсанда 10,4% болды. Бұл ретте, қалпына келуіне қарамастан, өнімділіктің өсуі төмен және жалақының өсу жылдамдығынан едәуір артта қалып отыр. Электрмен жабдықтауда, сумен жабдықтауда, саудада, өңдеуші өнеркәсіпте, ауыл шаруашылығында нақты жалақының өсуі еңбек өнімділігінің тиісті өсуімен қатар жүрмейді (42-график). Көлік пен тау-кен өнеркәсібінде жалақы өскен сайын өнімділік төмендейді. Жалақының еңбек өнімділігінен асып түсуі аясында өндіріс шығасыларына қысым жасалады, соған орай түпкілікті өнімнің өзіндік құнының өсу қаупі артады. Осылайша, қазіргі уақытта нақты сектордың көптеген секторларында өндірушілер тарапынан проинфляциялық қысым байқалады.

3.4. Инфляция

2021 жылғы тамызда жылдық инфляция 4-6% нысаналы деңгейден жоғары күйінде қала отырып, 8,7%-ға дейін жеделдеді (43-график). Бағаның өсу қарқынының жеделдеуі инфляцияның барлық компоненттері бойынша байқалады. Мәселен, бір жыл ішінде азық-түлік өнімдерінің құны 11,4%-ға (2020 жылғы желтоқсанда – 11,3%), азық-түлікке жатпайтын тауарлардың құны – 7,3%-ға (5,5%), ақылы қызметтердің құны – 6,6%-ға (4,2%) өсті.

Азық-түлік тауарлары бағасының жылдық өсуі 2021 жылғы мамырда 9,3%-ға дейін баяулағаннан кейін жеделдетуді жалғастырды және тамыздың қорытындысы бойынша 11,4%-ды құрады (44-график). Жылдық азық-түлік инфляциясының ағымдағы үдеуіне көкөністер бағасының күрт өсуі, атап айтқанда ұзақ сақталатын көкөністер (картоп, сәбіз, қызылша) айтарлықтай үлес қосты. Жаңа өнім түскенге дейін ішкі қорлардың сарқылуы жағдайында 2021 жылғы маусымда осы өнімдерге бағаның айлық өсуі соңғы жылдары рекордтық мәндерді көрсетті. Бұдан басқа, жекелеген азық-түлік нарықтарында бағаның өсу үрдісі сақталуда (45-график).

2021 жылғы тамызда көкөністер бағасының өсу қарқыны жылдық мәнде баяулады, бірақ әлі де жоғары деңгейде қалып отыр – 26,1% (қызылша – 124%-ға өсу, сәбіз – 68,2%, картоп – 29,7%, ақбас қырыққабат – 27,1%). Көкөніс өнімдері нарығында дезинфляциялық әсер алма мен апельсин бағасының төмендеуі аясында жеміс бағасының 1,7%-ға баяу өсуіне әсер етеді.

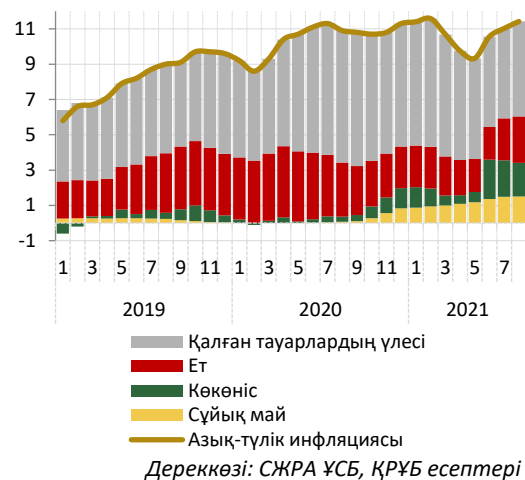
Жем-шөп дақылдарының қымбаттауынан туындаған (б. ж. шілдеде 15,1% ж/ж) өндірушілер бағасының өсуі (б.ж. шілдеде 9% ж/ж) жағдайында 2021 жылғы тамызда ет пен құс еті бағасының 9,5%-ға жылдық өсуі байқалады.

Сонымен қатар, күнбағыс майы бағасының жылдық өсуі жеделдеуді жалғастырды және 2021 жылғы тамызда 66,8%-ды құрады. Май бағасының ұзақ уақыт өсуі 2020-2021 жылдардағы науқан кезінде нашар өнім жинау салдарынан әлемдік нарықтағы ұсыныстың қысқаруынан туындаған жаһандық үрдіс болып табылады. Мәселен, 2021 жылғы маусымда импорттық жеткізілімдер бағасы жылдық мәнде 104,4%-ға өсті. Сонымен қатар, 2021 жылғы шілдеде отандық өндірушілердің бағасы 92,2%-ға (ж/ж) өсті, бұл шикізаттың қымбаттауымен байланысты болды.

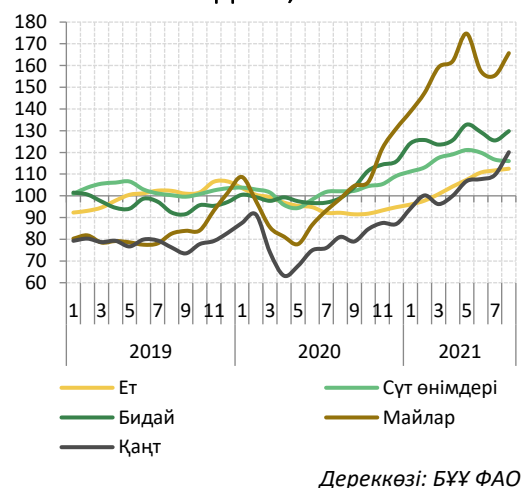
2021 жылғы тамызда Қазақстанда қант бағасы 32,6%-ға өсті. Қазақстанда тұтынылатын дайын ақ қанттың басым бөлігі импортпен қамтамасыз етіледі (СЖРА ҰСБ деректері бойынша, 2021 жылдың бірінші жартыжылдығында ішкі нарықта сатудың жалпы көлеміндегі қант импортының үлесі 51,1%-ды құрады). Бұл импорттың негізгі үлесі Ресейден келетін қантқа тиесілі, бұл ішкі бағалардың Ресей бағаларына тәуелділігін арттырады, онда соңғы айларда 2020 жылы қант қызылшасының егіні аз болғандықтан бағаның жоғары өсуі сақталады (2021 жылдың шілдесінде Ресейде қант бағасының жылдық өсуі 41,3%-ды құрады).

Азық-түлік тауарларының ішкі бағасына қосымша проинфляциялық қысым әлемдік азық-түлік бағаларының өсуі көрсетеді (46-график). Мәселен, 2021 жылғы тамызда әлемдік май бағасының жылдық өсімі 67,9%, қант – 48,1%, дәнді дақылдар – 31,1%, ет – 22%, сүт өнімдері – 13,6%-ды құрады. Бұл өз кезегінде импорттық азық-түлік өнімдері құнының өсуіне, сондай-ақ сыртқы және ішкі бағалар арасындағы дифференциалдың өсуі жағдайында ішкі өндірушілер бағасының өсуіне, сондай-ақ экспорттың өсуіне әкелуі мүмкін.

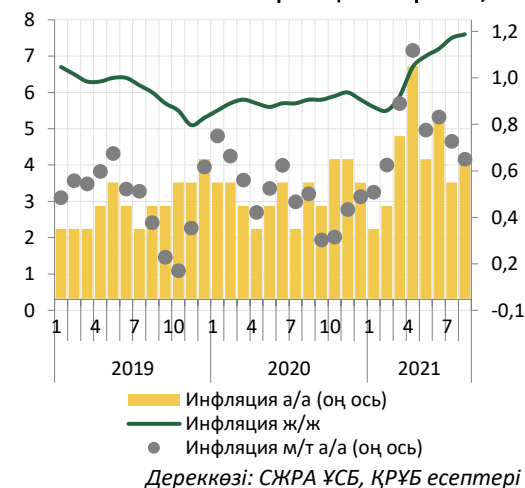
45 - график. Азық-түлік инфляциясына тауарлар үлесі, ж/ж, %

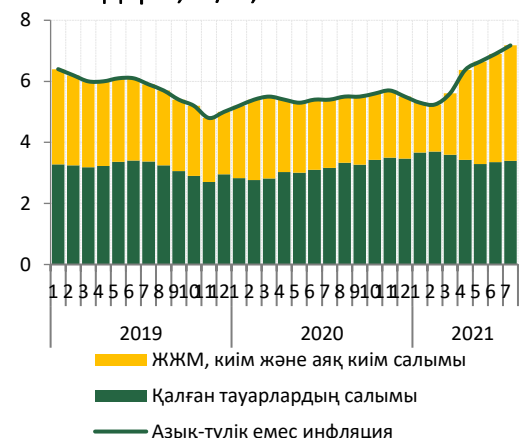
46 - график. Азық-түлік тауарларының әлемдік бағасының индексі, 2014-2016=100

47 - график. Азық-түлікке жатпайтын инфляция серпіні, %

48 - график. Азық-түлікке жатпайтын тауарлардың салымдары, ж/ж, %

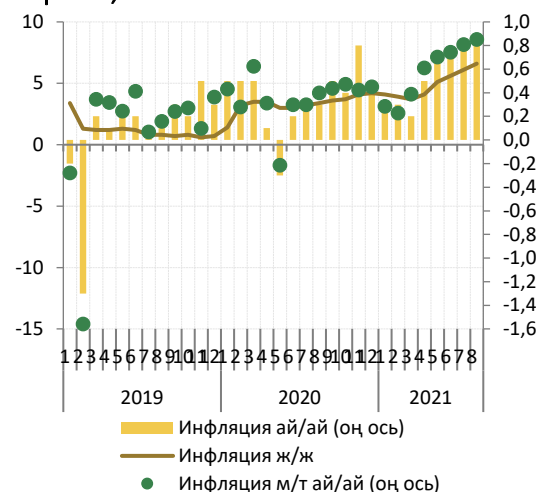

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

2021 жылғы тамызда ЖЖМ, киім және аяқ киім бағасының тұрақты өсуі нәтижесінде **азық-түлік емес инфляциясының** жылдық мән бойынша 7,3%-ға дейін жылдамдады (47-график). Бір жыл ішінде ЖЖМ құны 13,1%-ға, киім мен аяқ киім құны – 6,5%-ға өсті. Аталған тауар топтарының жылдық **азық-түлікке жатпайтын инфляцияға** үлесі 2021 жылғы қаңтардағы 1,6 п. т. бастап 2021 жылғы шілдеде 3,9 п. т. дейін өсті. Бұл ретте, қалған тауарлардың азық-түлік емес инфляцияға үлесі айтарлықтай өзгерген жоқ (48-график).

ЖЖМ қымбаттауы өзіндік құнның өсуімен және экономикалық белсенділіктің қалпына келуімен байланысты. 2021 жылғы шілдеде өндірушілердің бағасы жылдық мән бойынша 22,3%-ға өсті.

49 - график. Сервистік инфляция серпіні, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

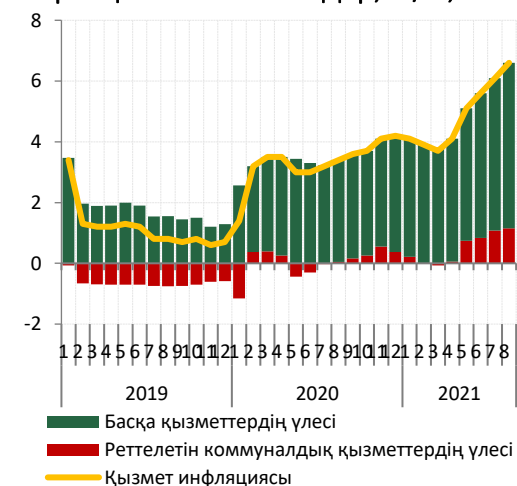
Киім мен аяқ киім бағасының жылдық өсу қарқынының жеделдеуі импорттық бағаның өсуі (2021 жылғы маусымда киімге – 12,2%-ға, аяқ киімге – 20,4%-ға ж/ж), сондай-ақ тұтынушылық сұраныстың біртіндеп қалпына келуі аясында жалғасады.

Сонымен бірге, 2020 жылғы жоғары база аясында пандемия басталған кезеңде сұраныстың артуы нәтижесінде қымбаттаған тауарлар бағасының жылдық өсу қарқынының баяулағаны байқалады. Мәселен, дәрі-дәрмектер бағасының жылдық өсуі 3,3%-ға дейін, жуу және тазалау құралдары – 7,4%-ға дейін бәсеңдеді.

2021 жылғы тамызда **ақылы қызметтер** бағасының жылдық өсуі 6,6%-ды құрады (49-график). Жыл ішінде реттелетін коммуналдық қызметтерге тарифтер 2021 жылғы тамызда электр энергиясы бағасының 10,1%-ға өсуі жағдайында 6,3%-ға өсті (50-график). Соңғы пайдаланушылар үшін электр энергиясына тарифтердің айлық өсуі тамыз айында өзгерген жоқ, алайда 2021 жылдың мамыр-шілдесінде күрт өсу болды – бағалар 7,9%-ға өсті, бұл энергия өндіруші компаниялардың электр энергиясына шекті тарифтерінің өсуіне байланысты болды.

2021 жылғы тамызда ішкі нарықта тауарлық газды көтерме саудада өткізудің шекті бағасының өсуіне жауап ретінде газға тұтыну тарифтері 4%-ға өсті, жылдық мән бойынша тарифтер құнының өсуі 5,9%-ға дейін жеделдеді.

50 - график. Ақылы қызметтердің инфляциясына салымдар, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

2021 жылғы шілдеде авиакеросин бағасының өсуі, сұранысты қалпына келтіру және өткен жылғы төмен базаның әсері аясында жолаушылар авиатасымалдарының құны жылдық мән бойынша 45,9%-ға өсті. Алайда, 2021 жылғы тамызда өткен аймен салыстырғанда қызметтер құны 16,6%-ға төмендеді, нәтижесінде жылдық өсу 21,3%-ға дейін баяулады.

2021 жылғы тамызда жылжымайтын мүлік бағасының өсуі, сондай-ақ карантиндік шектеулерден туындаған студенттік жатақханалардағы орындардың шектеулі саны аясында жоғары оқу орындарының студенттері тарапынан жалға берілетін тұрғын үйге сұраныстың артуы жағдайында тұрғын үйді жалдау құны 4,2%-ға а/а өсті. Бағаның максималды өсуі Алматы қаласында – 14,7% а/а тіркелді. Қазақстанда жалдау құны жылдық мән бойынша 16,6%-ға өсті.

Тарифтердің қымбаттауы сұраныстың қалпына келуі жағдайында реттелмейтін қызметтердің жекелеген нарықтарында да орын алды. Мәселен, 2021 жылғы тамызда туристік қызметтердің құны жылдық мән бойынша 5,2%-ға, жеке күтім көрсету қызметтерінің құны – 8,3%-ға дейін жеделдеді.

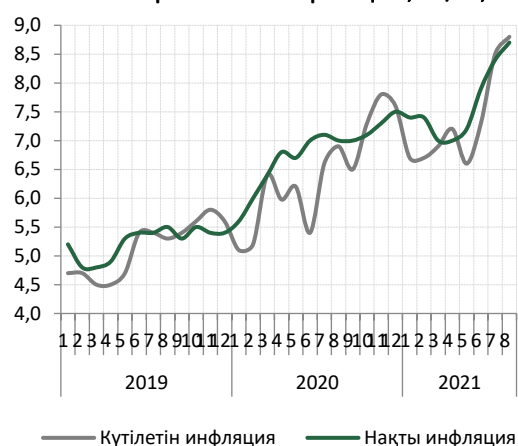
Соңғы үш айда халықтың инфляциялық күтулері артты: инфляцияның бір жылға алға сандық бағасы 8,8%-ды құрады (51-график).

Соңғы айларда халықтың инфляцияны қабылдауы айтарлықтай нашарлады. Шілде-тамызда сұралғандардың көпшілігі (73-74%) өткен жылғы бағаның озыңқы өсуін байқады. Бұл сауалнама жүргізу тарихындағы ең жоғары мәндер. Күтулердің артуының негізгі факторлары энергия ресурстарының едәуір қымбаттауы және жаздың басында көкөністер бағасының күрт өсуі, сондай-ақ эпидемиологиялық жағдайдың нашарлауы болды.

Өткен айда бағаның өсуін байқаған респонденттердің көпшілігі тамақ өнімдерін таңдайды. Халық жемістер мен көкөністер (шілдеде респонденттердің 63%, тамызда 51%), ет пен құс еті, өсімдік майы, сондай-ақ құрылыс материалдары бағасының тез өсуін атап өтті (52-график).

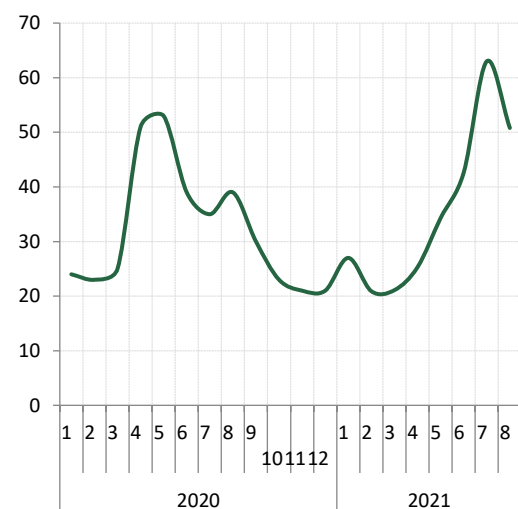
Осы тұрғыдан алғанда, инфляциялық күту жоғары деңгейде қалды. Атап айтқанда, бағаның өсуін атап

51 - график. Инфляция және күтілетін инфляция, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, FusionLab

52 - график. Өткен айда жеміс-жидек/көкөніс бағасының тез өсуін атап өткен респонденттердің үлесі, %

Дереккөзі: FusionLab

өткендер арасында инфляция деңгейін 20%-дан астам қабылдаған адамдар үлесі айтарлықтай өсті, олар – маусымдағы 38%-ден 2021 жылғы шілде-тамызда 45%-ға дейін, бұл 2016 жылғы қазаннан бастап ең жоғары мән болып табылады. 2021 жылғы шілде-тамызда халықтың тұтынушылық көңіл-күйі нашарлады, бұл тұтынушылардың күтулері бойынша теріс бағалауды көрсетеді. Осылайша, сауалнама қорытындысы бойынша ағымдағы және болашақ материалдық жағдайды, сондай-ақ экономиканың қысқа мерзімді даму перспективаларын бағалауы төмендеді. Ағымдағы жағдай мен күтулердің ықтимал нашарлауы негізгі тамақ өнімдерінің қымбаттауы, сауда және қызмет көрсету объектілері жұмысындағы шектеулер аясында да байқалуы мүмкін.

3.5 Фискалдық саясат

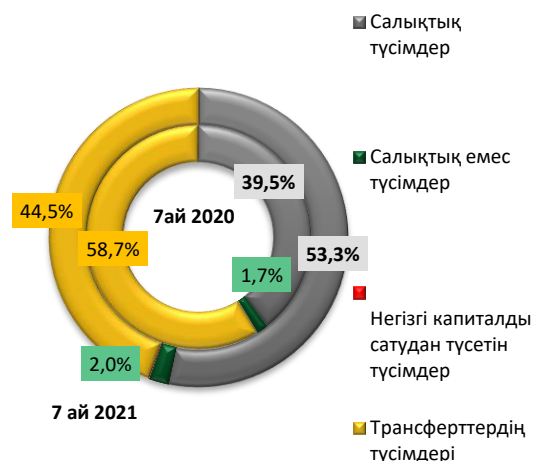
2021 жылғы жеті айдың қорытындысы бойынша бюджеттің шығын бөлігінің өсуі аясында бюджет тапшылығының жоғары мәндері сақталуда.

2021 жылғы қаңтар-шілдеде республикалық бюджет тапшылығы 2020 жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда 26,7%-ға ұлғайып, 1,9 трлн теңге болды. Бюджет тапшылығының кеңеюі, ең алдымен, жылдық мән бойынша кірістердің (0,2%-ға) қысқаруы кезінде шығындардың (8,2%-ға) едәуір өсуіне байланысты болады. 2021 жылғы қаңтар-шілдеде ресми трансферттердің кіріс бөлігіне 2 923 млрд теңге сомасында түсті, оның ішінде ҚРҰҚ-дан кепілдік берілген трансферт 1 796 млрд теңгені, нысаналы трансферт – 810 млрд теңгені, төмен тұрған мемлекеттік басқару органдарынан трансферттер – 317 млрд теңгені құрады.

Мұнайға жатпайтын бюджет тапшылығы (Ұлттық қордан берілетін трансферттерді және шикі мұнайға кедендік әкету баждарын есепке алмағанда, бюджет тапшылығы) Ұлттық Банктің бағалауы бойынша 2021 жылғы қаңтар-маусымда 4,1 трлн теңге болды, бұл 2020 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 6,9%-ға аз (53-график).

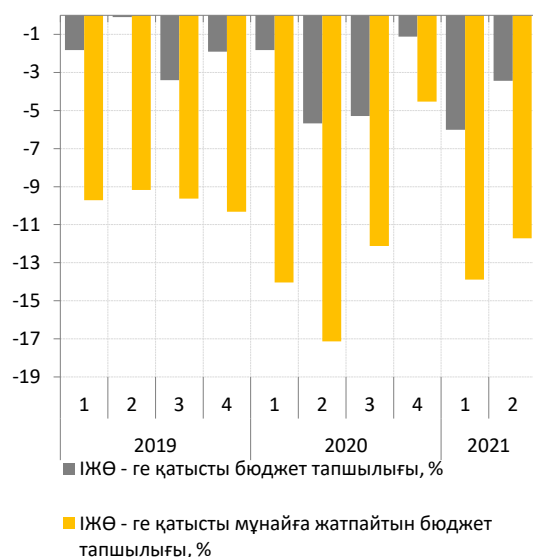
Биылғы жылдың тамызында 2022-2024 жылдарға арналған республикалық бюджеттің негізгі өлшемдері бекітілді. Мәселен, келесі жылы бюджеттің әлеуметтік бағытын сақтау күтілуде, бұл зейнетақылар мен жәрдемақыларды индекскеуге жұмсалатын шығыстардың өсуіне байланысты болады.

53 - график. Республикалық бюджет кірістерінің құрылымы

Дереккөзі: ҚР Қаржымині

54 - график. Республикалық бюджеттің жалпы және мұнайға жатпайтын тапшылығы, ІЖӨ-ге % бен

Дереккөзі: ҚР Қаржымині

Бұдан басқа, педагогтер мен медицина қызметкерлерінің жалақысын ұлғайту көзделуде. Экономиканың нақты секторын дамытуды қолдау шеңберінде «Нұрлы жол», «Нұрлы жер», агроөнеркәсіптік кешенді дамыту, «ҮИИДМБ», «БЖК-2025» мемлекеттік бағдарламаларын іске асыруды жалғастыру үшін қаражат бөлу жоспарлануда.

2021 жылғы қаңтар-шілдеде республикалық бюджеттің кірістері 2020 жылмен салыстырғанда 0,2%-ға қысқарды және 6,6 трлн теңге болды. Кірістердің қысқаруының негізгі себебі ресми трансферттер түсімдерінің 24,3%-ға (бюджет кірістеріндегі үлесі 44,5%-ды құрады), атап айтқанда көлемі 27,6%-ға қысқарған Ұлттық қордан берілетін трансферттердің төмендеуі болып табылады. Бұл ретте, 2021 жылдың жеті айында экономикалық белсенділікті қалпына келтіру аясында салық түсімдері (34,7%-ға) ұлғайды. Салықтардың ең көп өсуі көтерме-бөлшек саудада, өңдеу және тау-кен өнеркәсібінде байқалады. Салықтық емес түсімдердің 19,3%-ға өсуі мемлекеттік органдар салатын әкімшілік айыппұлдардан, өсімпұлдардан және санкциялардан түсетін түсімдердің ұлғаюына байланысты. Негізгі капиталды сатудан түсетін түсімдердің 4,3 есе өсуі мемлекеттік материалдық резервтің материалдық құндылықтарын сатудың ұлғаюына байланысты (54-график).

2021 жылғы қаңтар-шілдеде республикалық бюджет шығыны 2020 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 8,2%-ға ұлғайып, 8,3 трлн теңге болды. Республикалық бюджет шығындарының өсуіне білім беру – 55,1%-ға (үлесі – 9,0%), денсаулық сақтау – 21,4%-ға (үлесі – 13,5%) және борышқа қызмет көрсету – 34,8%-ға (үлесі – 9,3%) негізгі үлес қосты. Сонымен қатар, әлеуметтік көмек пен әлеуметтік қамтамасыз ету шығыстары 2,4%-ға өсті (үлесі – 27,0%).

Ақша базасы Ұлттық Банктің кассаларындағы қолма-қол ақшаны қоспағанда, Ұлттық Банк айналымға шығарған қолма-қол ақша, банктердің аударылатын және басқа да депозиттері, банктік емес қаржы ұйымдарының аударылатын депозиттері және Ұлттық Банктегі теңгедегі мемлекеттік және мемлекеттік емес қаржылық емес ұйымдардың ағымдағы шоттары.

Ақша-кредит саясатының трансмиссиялық тетігі – ақша-кредит саясаты құралдарының экономиканың өсуі, инфляция сияқты соңғы макроэкономикалық көрсеткіштерге әсер ету процесі. Тар ақша базасы – бұл банктердің Ұлттық банктегі басқа депозиттерін есептемегенде ақша базасы.

Ақша-кредит саясатының трансмиссиялық тетігінің пайыздық арнасы – пайыздық мөлшерлемелерді реттеу арқылы орталық банктің экономикаға әсерін сипаттайтын трансмиссиялық тетік арнасы.

Ақша массасы (М3) Ұлттық Банк пен банктер баланстарының шоттарын шоғырландыру негізінде айқындалады. Ол айналыстағы қолма-қол ақшадан және ұлттық және шетел валютасындағы банктік емес заңды тұлғалар-резиденттер мен халықтың аударылатын және басқа депозиттерінен тұрады.

Аударылатын депозиттер – бұл барлық депозиттер, олар: 1) кез-келген уақытта номиналы бойынша айыппұлсыз және шектеусіз ақшаға айналдыруға болады; 2) чек, тратта немесе май тапсырмасы арқылы еркін аударылады; 3) төлемдерді жүзеге асыру үшін кеңінен қолданылады, аударылатын депозиттер тар ақша массасының бөлігі болып табылады. Басқа депозиттерге, негізінен, белгілі бір уақыт өткеннен кейін ғана алынуы мүмкін жинақ және мерзімді депозиттер жатады немесе оларды қарапайым коммерциялық операцияларда пайдалану үшін ыңғайлы етпейтін және негізінен жинақтау механизмдеріне қойылатын талаптарға жауап беретін әртүрлі шектеулер бар. Бұдан басқа, басқа депозиттерге аударылмайтын салымдар мен шетел валютасында көрсетілген депозиттер де кіреді.

Базалық инфляция – бұл әкімшілік, оқиғалар мен маусымдық сипаттағы жекелеген факторлардың әсерінен бағаның қысқа мерзімді біркелкі емес өзгеруін болдырмайтын инфляция. Базалық мөлшерлеме – ақша нарығындағы номиналды банкаралық пайыздық мөлшерлемелерді реттеуге мүмкіндік беретін Ұлттық Банктің ақша-кредит саясатының негізгі құралы. Базалық мөлшерлеменің деңгейін белгілей отырып, Ұлттық Банк орта мерзімді кезеңде баға тұрақтылығын қамтамасыз ету жөніндегі мақсатқа қол жеткізу үшін ақша нарығының таргеттелетін (нысаналы) банкаралық қысқа мерзімді мөлшерлемесінің нысаналы мәнін айқындайды.

Ең төменгі резервтік талаптар (ЕРТ) – банк өз кассасында қолма-қол ақша және Ұлттық Банктегі корреспонденттік шоттардағы ақша түрінде ұлттық валютада қолдайтын банк міндеттемелері сомасының міндетті үлесі (резервтік активтер). Банктердің резервтелген міндеттемелерінің көлемі ЕРТ стандарттарымен реттеледі.

Еркін өзгермелі айырбас бағамы. ХВҚ-ның өзгермелі валюта бағамы режимі шеңберіндегі қолданыстағы жіктеуі бойынша орталық банк бағамның нарықтық факторлардың әсерінен қалыптасуына мүмкіндік беретін бағамның деңгейі немесе өзгеруі үшін бағдарларды, оның ішінде операциялық бағдарларды белгілемейді. Бұл ретте орталық банк ұлттық валюта бағамының құбылмалылығын тегістеу немесе оның шамадан тыс өзгеруінің алдын алу үшін, сондай-ақ қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін ішкі валюта нарығына тұрақты емес әсер етуді жүзеге асыру мүмкіндігін өзіне қалдырады.

Инфляция – тауарлар мен қызметтер бағасының жалпы деңгейін арттыру. Қазақстанда инфляция тұтыну бағаларының индексімен өлшенеді.

Инфляциялық таргеттеу – бұл инфляцияның мақсатты деңгейіне жетуге бағытталған ақша-кредит саясатының режимі.

Кері РЕПО – алдын ала белгіленген баға бойынша белгілі бір мерзімнен кейін кері сату міндеттемесімен бағалы қағазды сатып алу мәмілесі, Ұлттық Банк Ұлттық Банктің кепілмен қамтамасыз ету тізбесіне сәйкес бағалы қағаздар кепілімен банктерге теңгелік өтімділікті беру мақсатында кері РЕПО операцияларын жүргізеді. Ашық нарық операциялары – базалық мөлшерлемеге жақын пайыздық мөлшерлемелердің деңгейін қалыптастыру мақсатында ақша нарығындағы өтімділікті ұсыну немесе алып қою үшін Ұлттық Банктің аукциондар нысанындағы тұрақты операциялары.

Нақты айырбастау бағамы – екі елде өндірілетін тауарлардың салыстырмалы бағасы: елдер арасындағы тауарлар алмасуының пропорциясы. Нақты бағам номиналды бағамға, валюта бағамдарының арақатынасына, ұлттық валютадағы тауарлар бағасына байланысты.

Негізгі капиталдың жалпы жинақталуы – өндіріс процесінде ұзақ уақыт бойы пайдаланылатын қаржылық емес активтердің өсуі. Негізгі капиталдың жалпы жинақталуы мынадай компоненттерді қамтиды: а) істен шығуды шегергендегі жаңа және қолданыстағы негізгі қорларды сатып алу; б) өндірілген материалдық активтерді ірі жақсартуға арналған шығындар; в) өндірілмеген материалдық активтерді жақсартуға арналған шығындар; г) өндірілмеген шығындарға меншік құқығын беруге байланысты шығыстар.

Тұрақты қол жеткізу операциялары – ашық нарық операцияларының нәтижелері бойынша қалыптасқан өтімділік көлемдерін түзету жөніндегі ақша-кредит саясатының құралдары, тұрақты тетіктер екі жақты мәмілелер шеңберінде жүзеге асырылады, мұнда мәміленің бір тарапының субъектісі Ұлттық Банк болып табылады. Бұл операциялар банктердің бастамасы бойынша жүргізіледі.

Тұтыну бағаларының индексі – халық тұтыну үшін сатып алатын тауарлар мен көрсетілетін қызметтерге бағалардың жалпы деңгейінің өзгеруі. Инфляцияны есептеуге арналған Қазақстанның тұтыну қоржыны үй шаруашылықтары шығыстарының құрылымын көрсетеді және халықты тұтытуда ең көп үлес салмақты алатын тауарлар мен көрсетілетін қызметтерді қамтиды, ТБИ ағымдағы кезең бағаларындағы тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің тіркелген жиынтығы құнының алдыңғы (базистік) кезең бағаларындағы оның құнына қатынасы ретінде есептеледі. Индексті Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің Статистика комитеті есептейді.

Тұтынушы себеті – бұл адамның немесе отбасының айлық (жылдық) тұтынуының типтік деңгейі мен құрылымын сипаттайтын тауарлар мен қызметтер жиынтығы. Мұндай жинақ қолданыстағы бағалардағы тұтыну себетінің құнына сүйене отырып, ең төменгі күнкөріс деңгейін есептеу үшін қолданылады. Тұтыну себеті сонымен қатар тұтынудың есептік және нақты деңгейлерін салыстыру базасы, сондай-ақ валюталардың сатып алу қабілетін анықтауға негіз болады.

Тікелей РЕПО – алдын ала белгіленген баға бойынша белгілі бір мерзімнен кейін кері сатып алу міндеттемесімен бағалы қағазды сату мәмілесі, Ұлттық Банк артық теңгелік өтімділікті алу мақсатында тікелей РЕПО операцияларын жүргізеді.

Шығарылым алшақтығы. Әлеуетті шығарылымның пайызымен көрсетілген ІЖӨ ауытқуы. Белгілі бір уақыт аралығында нақты ІЖӨ мен әлеуетті ІЖӨ арасындағы айырмашылықты білдіреді. Елде пайдаланылатын ресурстардың тиімділігін көрсететін индикатор ретінде қызмет етеді. Нақты шығарылым әлеуетті шығарылымнан асып кеткен жағдайда (оң

алшақтық), өзге де тең жағдайларда, экономиканың қызып кетуіне байланысты бағаның өсу қарқынын жеделдету үрдісін қалыптастыру күтіледі.

Ықтимал шығарылым. Ол экономикадағы өндіріс деңгейін көрсетеді, оған өндіріс факторлары толық жүктелген және толық жұмыспен қамтылған кезде қол жеткізуге болады. Бағаның өсу қарқынының өзгеруіне алғышарттар жасамай өндіруге және іске асыруға болатын өнім көлемін көрсетеді.

Ішкі жалпы өнім (ІЖӨ) – пайдаланылған өндіріс факторларының ұлттық тиістілігіне қарамастан тұтыну, экспорт және жинақтау үшін мемлекет аумағындағы экономиканың барлық салаларында бір жыл ішінде өндірілген барлық түпкілікті тауарлар мен қызметтердің нарықтық құнын көрсететін көрсеткіш.

Экономиканы долларландыру – бұл шетел валютасы (көбінесе АҚШ доллары) ел ішінде немесе оның экономикасының жекелеген секторларында операцияларды жүзеге асыру үшін қолданыла бастайтын жағдай, ұлттық валютаны ішкі ақша айналымынан шығарып, жинақтау құралы, құн өлшемі және төлем құралы ретінде әрекет етеді.

TONIA мөлшерлемесі – мемлекеттік бағалы қағаздармен автоматты РЕПО секторында биржада жасалған, бір жұмыс күні мерзімге репо ашу мәмілелері бойынша орташа алынған пайыздық мөлшерлемені білдіреді.

НЕГІЗГІ ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ

б.т. – базистік тармақ

БҰҰ ФАО – Біріккен ұлттардың азық-түлік және ауыл шаруашылығы ұйымы

ГӨЗ – газ өңдеу зауыты

ДМ – дамушы нарықтар

ЕТЖ – ең төменгі жалақы

ЕО – Еуропалық Одақ

ЕОБ – Еуропалық орталық банк

ЖЖМ – жанар-жағармай материалдары

ИИДМБ - Индустриялық-инновациялық дамудың мемлекеттік бағдарламасы

ҚДКБҚ – Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры

ҚҚБ – Қазақстан қор биржасы

ҚҚС - қосылған құн салығы

ҚОҚ – «Қазақстанның орнықтылық қоры» АҚ

ҚПО – Қарашығанақ Петролиум Оперейтинг

ҚР АШМ – Қазақстан Республикасының Ауыл шаруашылығы министрлігі

ҚР Қаржымині – Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі

ҚРҰБ – Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

ҚРҰҚ – Қазақстан Республикасының Ұлттық қоры

МБҚ – мемлекеттік бағалы қағаздар

Млн – миллион

Млрд – миллиард

МӨЗ – мұнай өңдеу зауыты

НТАБ – нақты тиімді айырбас бағамы

ОПЕК – мұнай экспорттаушы елдер ұйымы

п.т. – пайыздық тармақ

Ресстат – Ресей Федерациясы мемлекеттік статистикасының федералдық қызметі

РФ ОБ – Ресей Федерациясының Орталық Банкі

СЖРА ҰСБ – Стратегиялық жоспарлау және реттеу агенттігі Ұлттық статистика бюросы

ТБИ – тұтыну бағаларының индексі

Трлн – триллион

ТШО - Теңізшевройл

ҰЭМ – Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі

ФРЖ – Федералды резервтік жүйе

ХВҚ – Халықаралық валюта қоры

ІЖӨ – Ішкі жалпы өнім

ЭДМ – Ресей Федерациясының Экономикалық даму министрлігі

ЭҚТ – Экономикалық қызмет түрлері

